

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AFET ANINDA VE SONRASINDA KARŞILAŞILAN
PROBLEMLERLE BAŞA ÇIKMADA DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ
(6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENES ÖZTURAN

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AFET ANINDA VE SONRASINDA KARŞILAŞILAN
PROBLEMLERLE BAŞA ÇIKMADA DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ
(6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENES ÖZTURAN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HACER AŞIK EV

İKİNCİ TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET YASİN ŞENYURT

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda 202212571001 numaralı Enes ÖZTURAN'ın hazırladığı ‘‘Afet Anında ve Sonrasında Karşılaşılan Problemlerle Başa Çıkmada Din Eğitiminin Rolü (6 Şubat 2023 Depremi Örneği)’’ konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 18/06/2025 tarihinde yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Doç. Dr. Salih AYBEY

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Hacer AŞIK EV

İmza

Üye Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

03/06/2025

İmza

ENES ÖZTURAN

ÖNSÖZ

Deprem gerçeğiyle yüzleşmiş, 6 Şubat 2023 depremlerini yaşamış bireyleri inceleyen araştırmamızın giriş kısmında; araştırmanın problemi (konusu), amacı ve önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımlar yer almaktadır. İlgili alan yazın kısmında 6 Şubat 2023 depremleri sonrası afet bölgesine genel bir bakış, dünya basınında 6 Şubat 2023 depremleri, 6 Şubat depremleri ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cuma hutbeleri ve ilgili araştırmalar ele alınmıştır. Yöntem kısmında ise araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, teknikleri ve verilerin analizine değinilmiştir.

Bulgular ve yorumlar kısmında araştırmaya katılanların demografik bilgileri, geliştirilen ölçeğe ait geçerlilik ve güvenilirlik bulguları, elde edilen verilere ait bulgular yer almaktadır. Araştırmanın sonunda bazı önerilere yer verilmiştir.

Yüksek lisans eğitimim başta olmak üzere tezimin tüm süreçlerinde bilgi ve deneyimlerini bana aktaran, yol gösteren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hacer AŞIK EV'e, özellikle ölçeğin geliştirilmesi ve bulguların analiz kısmında bulunduğu desteklerden dolayı ikinci danışmanım değerli Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin ŞENYURT'a, yüksek lisans eğitimime başlamama öncülük eden ve beni her zaman motive eden sayın Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI'ya, tezin değerlendirilmesinde değerli katkılar sunan sayın Doç. Dr. Salih AYBEY'e, vermiş olduğu teknik destekten dolayı sayın Dr. Öğr. Üyesi Asem Hamdy ABDELGHANY'e, beni bu yaşlara getiren, bana inanan ve eğitim öğretim süreçlerime sonsuz desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme şükranlarımı sunarım.

BALIKESİR, 2025

ENES ÖZTURAN

ÖZET

AFET ANINDA VE SONRASINDA KARŞILAŞILAN PROBLEMLERLE BAŞA ÇIKMADA DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ (6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ ÖRNEĞİ)

ÖZTURAN, Enes

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hacer AŞIK EV

2025, 71 Sayfa

Araştırmanın konusu afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerin çözümünde bireyin sahip olduğu din eğitimi donanımının nasıl/ne kadar faydalı olduğudur. Araştırmanın amacı ise afetlerle başa çıkmada bireyin sahip olduğu din eğitimi donanımının rolünün tespitidir. Bu kapsamda afetlerde din eğitiminin faydası ölçüğü geliştirilmiştir. Odak grup görüşmesi yöntemi kullanılarak, araştırmanın tüm safhaları planlanmıştır.

6 Şubat 2023 depremlerinin yaşamış bireylerden depremden bir yıl sonra 19 Mart-10 Mayıs 2024 tarihleri arasında yapılandırılmış anket yöntemi ile yüz yüze ve online olarak 319 cevap toplanmıştır. Yapılan bazı değerlendirmelerden sonra 182'si kadın 121'i erkek olmak üzere toplam 303 cevap Jamovi isimli program ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, katılımcıların afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkma da sahip oldukları din eğitimi donanımlarından faydalanma düzeylerinin ilkökul ve ortaokul seviyesindeki katılımcıların daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların sahip oldukları din eğitimi donanımları ile afetle başa çıkma davranışları arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Afet, Deprem, Başa Çıkma, Ölçek

ABSTRACT

THE ROLE OF RELIGIOUS EDUCATION IN COPING WITH PROBLEMS ENCOUNTERED DURING AND AFTER DISASTERS (THE CASE OF FEBRUARY 6, 2023 EARTHQUAKE)

ÖZTURAN, Enes

Master Thesis, Department of Philosophy and Religious Sciences

Advisor: Professor Hacer AŞIK EV

2025, 71 pages

The subject of the study is how/to what extent an individual's religious education background is useful in solving problems encountered during and after a disaster. The aim of the study is to determine the role of an individual's religious education background in coping with disasters. In this context, a scale measuring the usefulness of religious education in disasters has been developed. Using the focus group interview method, all stages of the study have been planned.

Between March 19 and May 10, 2024, one year after the February 6, 2023 earthquakes, 319 responses were collected from individuals who had experienced the earthquakes using a structured questionnaire method, both face-to-face and online. After some evaluations, a total of 303 responses, 182 from women and 121 from men, were analyzed using the Jamovi program.

The results of the study revealed that the level of utilization of religious education skills in coping with problems encountered during and after the disaster was higher among participants at the elementary and middle school levels. There is a linear relationship between the religious education skills possessed by participants and their behaviors in coping with disasters.

Keywords: Religious Education, Disaster, Earthquake, Coping, Scale

Eğitimimde Beni Her Zaman Destekleyen Anneme ve Rahmetli Babama...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.3. Araştırmanın Varsayımları ve Hipotezleri	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.5. Tanımlar.....	5
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	8
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	8
2.1.1. 6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Afet Bölgesine Genel Bir Bakış	8
2.1.2. Dünya Basınında 6 Şubat 2023 Depremleri.....	12
2.1.3. 6 Şubat Depremleri ile İlgili Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cuma Hutbeleri	16
2.2. İlgili Araştırmalar	17
3. YÖNTEM.....	25
3.1. Araştırmanın Modeli.....	25
3.2. Evren ve Örneklem.....	25
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	26
3.4. Verilerin Analizi.....	29
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	30
4.1. Demografik Bilgiler	31
4.2. Ölçeğe Ait Geçerlilik ve Güvenilirlik Bulguları	35
4.2.1. Güvenilirlik	43
4.3. Verilere Ait Bulgular.....	44

4.3.1. Korelasyon Analizi Bulguları	44
4.3.2. Cinsiyet Farklılıkları	45
4.3.3. Eğitim Seviyelerine Göre	46
4.3.4. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında Aileyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre	47
4.3.5. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında İlkokul ve Ortaokulu İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre	47
4.3.6. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında Üniversiteyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre	48
4.3.7. Formal Din Eğitimi Alıp Almama Durumuna Göre	49
4.3.8. Depremde Yakın Kaybı Durumlarına Göre	50
4.3.9. Medeni Durumlarına Göre	50
4.3.10. İllere Göre Durumu	51
4.4. Yorumlar	52
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	56
5.1. Sonuçlar.....	56
5.2. Öneriler.....	58
KAYNAKÇA.....	59
EKLER.....	65

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
<u>Tablo 1.</u> Afet Bölgesi İlan Edilen İllerin Nüfusları	10
<u>Tablo 2.</u> Çalışmada ankete katılanların il, ilçe ve sayı bilgileri.....	30
<u>Tablo 3.</u> Cinsiyet Frekansları.....	31
<u>Tablo 4.</u> Eğitim Frekansları	32
<u>Tablo 5.</u> Medeni Durum Frekansları.....	32
<u>Tablo 6.</u> Meslek Frekansları	33
<u>Tablo 7.</u> Şehir Frekansları.....	34
<u>Tablo 8.</u> Yakın Kaybı Frekansları	35
<u>Tablo 9.</u> Din Eğitimi Frekansları	35
<u>Tablo 10.</u> Formal Din Eğitimi Frekansları.....	35
<u>Tablo 11.</u> Bartlett'in Küresellik Testi.....	36
<u>Tablo 12.</u> Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	36
<u>Tablo 13.</u> Öz değerler	37
<u>Tablo 14.</u> Açıklayıcı Faktör Analizi.....	38
<u>Tablo 15.</u> Açıklayıcı Faktör Güvenilirlik Analizi	39
<u>Tablo 16.</u> Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları	39
<u>Tablo 17.</u> Doğrulamalı Faktör Analizi	40
<u>Tablo 18.</u> Kovaryans Bulguları.....	41
<u>Tablo 19.</u> Kalan Kesitler.....	42
<u>Tablo 20.</u> Tam Uyum için Test.....	42
<u>Tablo 21.</u> Uyum Ölçütleri.....	42
<u>Tablo 22.</u> Doğrulamalı Faktör Güvenilirlik Analizi	43
<u>Tablo 23.</u> Doğrulamalı Faktör Güvenilirlik Analizi	43
<u>Tablo 24.</u> Korelasyon Matrisi	44
<u>Tablo 25.</u> Cinsiyet Farklılıklarına Göre T-Test Analizi Sonuçları	45
<u>Tablo 26.</u> Cinsiyet Farklılıkları Grup Açıklamaları.....	45
<u>Tablo 27.</u> Eğitim Seviyelerine Göre Ölçekten Alınan Puanlar	46
<u>Tablo 28.</u> Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında Aileyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre Açıklamalar	47

<u>Tablo 29.</u> Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında İlkokul ve Ortaokulu İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre T-Test Analizi Sonuçları	47
<u>Tablo 30.</u> Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında İlkokul ve Ortaokulu İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre Grup Açıklamaları	48
<u>Tablo 31.</u> Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında Üniversiteyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre T-Test Analizi Sonuçları	48
<u>Tablo 32.</u> Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında Üniversiteyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre Grup Açıklamaları	49
<u>Tablo 33.</u> Formal Din Eğitimi Alıp Almama Durumuna Göre Açıklamalar	49
<u>Tablo 34.</u> Depremde Yakın Kaybı Durumlarına Göre T-Test Analizi Sonuçları	50
<u>Tablo 35.</u> Depremde Yakın Kaybı Durumlarına Göre Açıklamalar	50
<u>Tablo 36.</u> Medeni Durumlarına Göre Açıklamalar	50
<u>Tablo 37.</u> Katılımcıların Deprem Anında Buldukları İllere Göre ANOVA Analizi Sonuçları	51
<u>Tablo 38.</u> Katılımcıların Deprem Anında Buldukları İllere Göre Grup Açıklamaları	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Sekil 1.</u> 2020 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri	8
<u>Sekil 2.</u> 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri	9
<u>Sekil 3.</u> Afet Bölgesi İlan Edilen İller	9
<u>Sekil 4.</u> Nedenlere göre ölüm oranı 2022-2023	11
<u>Sekil 5.</u> “The Guardian” 7 Şubat 2023 Tarihli Gazetesi	12
<u>Sekil 6.</u> “The New York Times” 7 Şubat 2023 tarihli Gazetesi	13
<u>Sekil 7.</u> “The Times” 7 Şubat 2023 Tarihli Gazetesi	14
<u>Sekil 8.</u> “Le Monde” 7 Şubat 2023 tarihli gazetesi.....	15
<u>Sekil 9.</u> “Okaz” 7 Şubat 2023 tarihli gazetesi.....	15
<u>Sekil 10.</u> Geliştirilen ölçeğin süreci	27
<u>Sekil 11.</u> Bağımsız Değişkenler	44

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
CABİM	: Cahit Arif Bilgi Merkezi
DAF	: Doğu Anadolu Fayı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
MW	: Moment Büyüklüğü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
YÖKTEZ	: Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi
ULAKBİM	: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
vd.	: ve diğerleri

1. GİRİŞ

Doğal afetlerle her an karşılaşmak olasıdır. Beklenmedik afetlerin sonuçları beklenmedik büyüklükte olabilmektedir. Her ne kadar tedbirler alınsa da bazen ağır sonuçlarla karşı karşıya kalınabilmektedir. Bu durumlar karşısında birey soğukkanlı davranabilirken, panik ve endişe haliyle bilinçsiz tepkiler de verebilir. Yaşanılan tecrübeler afet anlarında bireyin panik ile düşünmeden yaptığı, gayri ihtiyari davranışlarının birçok olumsuz sonuçlara yol açtığını göstermektedir.

Afet yönetimi planlı, programlı, sistemli, profesyonel bir organizasyonu gerektirmektedir. Afetlerin hem halk nezdinde hem yönetim nezdinde iş birliği içerisinde yönetilmesi hayati önem taşır. Afete uğrayan bölgelere ivedilikle ulaşım, oluşan yıkımların onarılması, yaraların sarılması, ihtiyaçların giderilmesi de öncelikli olarak yapılması gerekenler arasında yer alır. Oluşabilecek sorunların giderilmesinde ve yeni hayatın inşasında din de önemli faktörlerden biridir. Din, maddi ve manevi kayıplara yol açan deprem gibi doğal afetlerle karşılaşan bireyin sorunlarını çözmede önemli bir motivasyon kaynağıdır (Aybey, 2024, s.215).

Dini inançlar ve eğitim, bireylerin ve toplulukların afetlere nasıl tepki vereceğini önemli ölçüde etkiler. Dini kurumlar ve liderler, psikolojik dayanıklılığın artırılmasında ve etkilenen nüfusa psikolojik destek sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin Endonezya'da, 2006 yılındaki Yogyakarta depremi sonrasında din eğitimi kurumlarının sağladığı faaliyetlerin hem kırılganlığa hem de dayanıklılığa katkıda bulunduğu görülmüştür. Dini liderler öncelikli olarak etkilenenlerin psikolojik iyileşmesine odaklanmıştır. (Joakim ve White, 2015). Endonezya'nın Padang kentinde 2009 yılında meydana gelen depremle ilgili yapılan bir başka araştırma, sahip olunan din eğitimi ve uygulamaların yerel toplulukları birbirine bağlamaya yardımcı olduğunu ve dış müdahalenin sınırlı olduğu durumlarda boşlukları doldurduğunu vurgulamıştır. Dini topluluklar yalnızca toparlanma çabalarını desteklemekle

kalmamış, aynı zamanda sosyal uyumu teşvik ederek topluluk direncini de artırmıştır (Gianisa ve De, 2017).

Din eğitimi bireylerin afetlere ve krizlere nasıl tepkiler vereceğini şekillendirir. Dini inançlar ve anlatılar, afetlerin yorumlanması ve afetlere tepki verilmesi için çerçeveler sağlar. Örneğin, Hawaii Adaları'nda yapılan bir çalışma, LDS, Bahai, Budist ve Birleşik Metodist Kilisesi de dahil olmak üzere farklı inanç topluluklarının afetleri yorumlamak ve afetlere hazırlanmak için dini anlatıları nasıl kullandıklarını vurgulamıştır. Özellikle İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi (LDS) topluluğu, dini öğretilerinin etkisiyle daha yüksek düzeyde hazırlık göstermiştir (Mcgeehan ve Baker, 2016). Bununla birlikte, din eğitiminin etkisi iki yönlü de olabilmektedir. Birbirine bağlı bir destek sistemi sağlayıp hazırlıklı olmayı artırırken, bazen de doğal tehlikelere karşı kadercı bir tutuma yol açarak risk algısını ve kişisel eylemliliği azaltabilir (Gianisa ve De, 2017). Bu dinamikler sahip olunan din eğitiminin bireysel ve toplumsal hazırlığa zarar vermeden, afet risk azaltma programlarıyla uyumlu hale getirmenin önemini vurgulamaktadır.

Maneviyat ve din eğitiminden faydalanmada cinsiyetler arası farklılıklar gözlenmiştir. Araştırmalar, geleneksel cinsiyet rolleri ve sosyalleşme uygulamalarıyla uyumlu olarak, kadınların erkeklere kıyasla genellikle daha çok din eğitiminden faydalandıklarını göstermektedir (Roothman vd., 2003). Ayrıca kadınların özellikle, varoluşsal konuların öne çıktığı kanser veya yaşla başa çıkma gibi durumlarda erkeklere oranla daha dindar olma eğiliminde olduğu görülmektedir (Hvidt ve ark., 2019). Eğitim ortamlarında yapılan çalışmalar, üniversite yıllarında akran ilişkileri ve dini kimlik gibi faktörlerin önemli rol oynadığı, cinsiyete dayalı farklı manevi gelişim modellerini belgelemiştir (Bryant, 2007). Bu farklılıklar çalışmamızda din eğitiminden faydalanma düzeyi bakımından cinsiyetler arası farkı da incelememizin gerekçesini oluşturmuştur.

Araştırmalar, çok dindar bireylerin, daha az dindar olanlara kıyasla din eğitiminden farklı şekillerde etkilendiğini göstermektedir. Bunun temel nedenlerinden biri, çok dindar insanların genellikle ek din eğitimi yoluyla değiştirilmeye dirençli olan yerleşik inanç sistemlerine sahip olmalarıdır. Örneğin, eğitim dışlayıcı bakış açılarını olumsuz etkileyebilir, ancak daha derinlere kök salmış olan Tanrı'ya veya ahirete dair genel inançları etkilemez (Schwadel, 2011). Bununla birlikte, din eğitimi kişisel gelişimi ve etik değerleri de teşvik ederken karakter oluşumuna ve sosyal etkileşime

de olumlu katkıda bulunabilir (Megawati ve Sulisworo, 2025). Bu faydalara rağmen, bazı koyu dindar bireylerde, özellikle eğitime önceden var olan inançlara meydan okumak yerine onları pekiştiren bir şekilde yaklaşıldığında, eleştirel düşünme veya şüpheciliğin kapsamının daraldığı görülebilir. Öte yandan, dini katılım genellikle artan öznel refah ile bağlantılıdır; güçlü inanç, stresli yaşam olayları sırasında varoluşsal kesinlik ve destek kaynağı sağlar (Ellison, 1991). Bu durum, koyu dindar bireyler için esenlikle bağlantılı faydaların, din eğitiminin temel inançları değiştirme üzerindeki etkisinin daha az olmasından kaynaklanan dezavantajlardan daha ağır basabileceğini göstermektedir. Genel olarak, koyu dindar insanlar temel inançlarını değiştirme açısından din eğitiminden daha az etkilenmiş olsalar da dini uygulama ve katılımdan önemli kişisel ve sosyal faydalar elde etmektedirler (Schwadel, 2011; Ellison, 1991).

Afetler karşısında nasıl tepki verilmesi gerektiği konusunda diğer alanlarda olduğu gibi İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v)'in modeli de önemlidir. O, afetle karşılaştığında ilk olarak yapılması gereken işin tedbir almak olduğunu vurgulamaktadır. “Bir yerde salgın hastalık çıktığını duyarsanız oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde salgın hastalık varsa o bölgeden de ayrılmayın” (Buhârî, “Tıp”, 30; Müslim, “Selâm”,32/92-96). Salgın dönemlerindeki karantina uygulaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Hz. Muhammed (s.a.v) daha sonra Müslümanlara dini başa çıkma yöntemlerinden sabrı ve duayı sonrasında ise umutsuzluğa değil umuda yönelmeyi tavsiye etmektedir (Aslan ve Aslan, 2023, s.233).

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Doğal afetler insanoğlunun ve dünyamızın bir parçasını oluşturmaktadır. Doğal afetlerden biri de depremlerdir. Sonucu yıkıcı olan depremler ülkemizi ve dünyamızı, tarih boyunca etkilemiştir. Deprem anı ve sonrasında; ölüm, uzvun kaybedilmesi, sağlık, barınma, ısınma, susuzluk, göç vb. pek çok problemlerle karşılaşmaktadır. Karşılaşılan problemlerin çözümünde sahip olunan din eğitimi donanımının nasıl etkili olduğu ve ne kadar faydalı olduğu bu çalışmanın çıkış/hareket noktasını oluşturmuştur.

Bu nedenle çalışmanın konusu “Afet Anında ve Sonrası Karşılaşılan Problemlerle Başa Çıkma Din Eğitiminin Rolü (6 Şubat 2023 Depremi Örneği)” olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel problemini ise “Afet anında ve sonrasında

karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminin etkisi nedir?” sorusu oluşturmaktadır.

Bu temel problem doğrultusunda şu alt problemlere cevap aranmaya çalışılacaktır:

1. Depremzedelerin sahip olduğu din eğitimi donanımının, deprem anı ve sonrasındaki psikososyal sorunlarla başa çıkma süreçlerine katkısı olmuş mudur? Eğer olmuşsa, bu katkı demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dini aidiyet vb.) göre nasıl farklılık göstermektedir?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'yi ve çevre ülkeleri etkileyen 6 Şubat 2023 tarihli depremlerin verdiği maddi ve manevi hasar gerek dünya basınında gerek yerel basında yerini almıştır. Asrın felaketi olarak nitelendirilen 6 Şubat 2023 tarihli depremlerden Türkiye'de her 5 kişiden biri doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir. Afet sonrası oluşan maddi ve manevi kayıplarla baş etmede devlet ve yerel kurumlar harekete geçmiş, önemini kavramak, farkındalık oluşturmak ve çözüm üretmek amacıyla sempozyum, çalıştaylar ve çeşitli eğitimler vermiştir. Büyük etkiler oluşturan 6 Şubat 2023 tarihli depremler sonrasında, bireyin karşılaştığı sorunlarla başa çıkmada din eğitiminin etkisi nedir? sorusu esas alınarak araştırmacılar tarafından bu çalışma planlanmıştır.

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 depremlerini yaşamış bireylerde afet anında ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminin rolünü tespit etmeyi amaçlamaktadır. Literatür taraması esnasında din eğitimi donanımının afetlerle başa çıkmada etkisini ölçen bir ölçeğin bulunmadığı fark edilince araştırma iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. Birinci aşamada ölçek geliştirilmesi, ikinci aşamada ise ölçeğin sahada uygulanıp verilerin analizinin yapılması planlanmıştır. Çalışma esnasında geliştirilen “afetlerle başa çıkmada sahip olduğu din eğitimi donanımının bireye katkısının olup olmadığını” ölçmeyi amaçlayan ölçek alandaki boşluğu doldururken, söz konusu ölçeği uygulayarak gerçekleştirdiğimiz çalışmanın da alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Varsayımları ve Hipotezleri

Araştırmanın varsayımları şunlardır;

1. Araştırmaya katılan 6 Şubat 2023 depremlerini yaşamış depremzedelerin soruları anladığı ve doğru cevap verdiği varsayılmıştır.
2. Araştırmacının süreci etik ilkelere uygun yönettiği varsayılmıştır.

Araştırmanın hipotezleri şunlardır;

1. Katılımcıların sahip oldukları din eğitimi donanımları ile afetle başa çıkma davranışları arasında cinsiyetler arası fark vardır.
2. Sahip olunan formal din eğitimi donanımı, problemlerle başa çıkmada bireyi manevi yönden daha donanımlı kılar ve yardımcı olur.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, 06.02.2023 tarihinde Türkiye saati ile 04:17 ve 13:24 saatlerinde, merkez üssü Pazarcık ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan Mw:7.7 ve Mw: 7.6 büyüklüğündeki iki depremi yaşayan bireylerden elde edilen veriler ile sınırlıdır. Dolayısıyla çalışma Türkiye'nin diğer illerinde farklı zaman ve büyüklükteki depremleri kapsamamaktadır. Çalışma, depremden bir yıl sonra yapıldığı için katılımcıların zihinsel ve psikolojik durumlarında değişimler olabileceği düşünülmektedir. Anket uygulaması 19 Mart-10 Mayıs 2024 tarihleri arasında 319 anket formuyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma anketin yapıldığı zaman ve anketteki sorular ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Baş Çıkma

Baş çıkma terimini Lemma: strese yol açan tehditleri kontrol etme veya azaltma çabası şeklinde tanımlamaktadır (Lemma, 2004, s.56). Başka bir kaynakta başa çıkma, kişinin stresli durumları yönetmeye çalıştığı süreci ifade etmek için kullanılır (Atkinson ve diğ., 2009, s.525). Carver ve Vargas ise başa çıkmayı, tehdit edici, zararlı durumla bir şekilde başa çıkma çabası, tehdidi ortadan kaldırma veya kişi

üzerinde etkisi olabilecek çeşitli yolları azaltmak olarak tanımlamaktadır (Carver ve Vargas, 2011, s.167).

Dini Başa Çıkma

Tix ve Frazier dini başa çıkmayı, stresli yaşam olayları karşısında kişinin dininden veya maneviyatından kaynaklanan bilişsel veya davranışsal tekniklerin kullanılması olarak tanımlamaktadır (Tix & Frazier, 1998, s. 411). Ancak, biz dini başa çıkmada bilişsel ve davranışsal yönün yanı sıra duyuşsal tutumun da son derece etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Eğitim

Tezcan eğitimi: “Kişiliğin gelişmesine yardım eden ve onu esas alan, onu yetişkin yaşamına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir süreç” şeklinde tanımlamaktadır (Tezcan ,1984, s.4). Aşık Ev’e göre, “Eğitim, yalnızca bir etkinliğin adı değil, aciz olan bir bebeğin yetkin bir yetişkin olmasına yardımcı olan birçok öğrenme/öğretme etkinliklerini içeren bir süreç ve bir bilimdir. (Aşık Ev, 2017, s. 182).” Ertürk de “Eğitim bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 2017: 13) şeklinde tanımlamıştır.

Yeşilyaprak, çağdaş anlayışa göre eğitimin amacını bireyi kendisi için yetiştirmek ve toplum için yetiştirmek şeklinde iki başlıkta özetlemiştir. Eğitim ile birey gerekli donanımlara sahip olarak öncelikle kendisine yararlı olur sonrasında toplumun düzenini ve sürekliliğini sağlar (Yeşilyaprak, 2024, s. 3-4).

Din Eğitimi

Din eğitiminin neliği konusunda Türkiye’de yapılmış pek çok tanıma rastlamak mümkündür. Yavuz’a göre din eğitimi, “İnsanın doğuşla beraberinde getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere başta Allah’ı ve ilahi kelâmı öğrenip kabul ederek, ilahi kelâm içinde mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesidir. (Yavuz, 1988, s.52).” Aşık Ev’e göre ise: “Bireyin kendi dinî yaşantıları ve öğrenmeleri yoluyla dinî duygu, düşünce ve tutumlarında bir gelişme olması ve bu gelişime rehberlik edilme sürecidir. (Aşık Ev, 2018, s.27).” Din eğitiminin tanımı yapılırken eğitimin tanımında olduğu gibi davranışsal yönün yanında bilişsel ve duyuşsal yönünün de vurgulanması önemlidir.

Afet

Afet kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” olarak tanımlanırken Kubbealtı Lugatında “önlenmesi elde olmayan büyük felâket,

belâ, musibet, badire” şeklinde tanımlanmaktadır (http-1; http-2). AFAD’ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde ise şu şekilde ifade edilir:

“Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur. (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] sözlüğü, 2014, s.23).”

Afetzede

Afetten etkilenenleri ifade etmek için kullanılan afetzede kavramı “afet” Arapça ve “zede” Farsça tutulmuş, uğramış “Yangın, sel, zelzele gibi bir afete uğramış olan, felâkete uğrayıp perişan olan (kimse)” anlamlarına gelmektedir (http-3). Doğal afet kavramına bakılacak olursa Türk Dil Kurumu sözlüğünde “İnsan eliyle önlenemeyen sel, fırtına, deprem, dolu vb. felaketlerin her biri; tabii afet, katastrof.” olarak ifade edilmektedir (http-4).

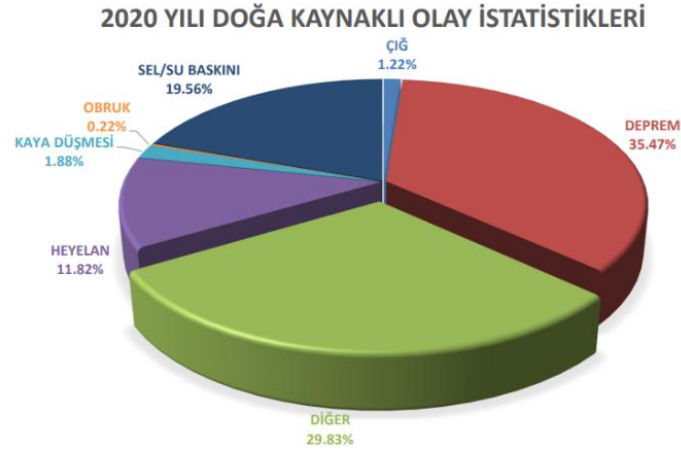
2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, öncelikle 6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Afet Bölgesi hakkında bilgilere, ikinci olarak da konunun önemine dikkat çekmek için Dünya Basınında 6 Şubat 2023 Depremleri başlıklı gazete başlık ve içeriklerine yer verilmiştir. Sonrasında da 6 Şubat Depremleri ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cuma Hutbelerine değinilmiştir. Ayrıca ilgili literatür üzerinde de durulmuştur.

2.1.1. 6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Afet Bölgesine Genel Bir Bakış

6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Afet Bölgesindeki genel durum ile ilgili bilgi verilmeye başlamadan önce ülkemizdeki 2022 yılı doğa kaynaklı olaylar hakkında istatistik bilgileri incelemek faydalı olacaktır.

Şekil 1. 2020 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

Kaynak: AFAD, 2020

Şekil 2. 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

Kaynak: AFAD, 2022

2020 yılında ülkemizde toplamda 22.982 doğal kaynaklı olayın gerçekleştiği görülmektedir. 2022 yılında yaşanan doğa olayları sırasıyla; 21.054 Deprem, 859 Heyelan, 451 diğer (fırtına, dolu, aşırı kış koşulları vs.), 450 Sel/su baskını, 137 kaya düşmesi, 18 çığ ve 13 obruk şeklindedir. Elde edilen sonuçlara göre 2020 yılında ülkemizde 321 deprem yaşandığı görülürken, 2022 yılı verilerinde bu sayı 21.054 olarak belirtilmiştir. Yıllara göre artan deprem olayları dikkat çekicidir. 2020 yılında doğa kaynaklı olaylar içerisinde deprem %35,47 oranında iken, 2022 yılında bu oran %91,61 seviyelerine çıkmıştır. (AFAD 2020;2022) Afetlerde görülen artışa paralel olarak etkilenenlerinde de artış olabileceği varsayılmaktadır.

Şekil 3. Afet Bölgesi İlan Edilen İller

Kaynak: (http-5)

6 Şubat depremleri Doğu Anadolu Fayı üzerinde yer alan Kahramanmaraş ili Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde gerçekleşmiştir. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı tarafından Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Elazığ Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi ilan edildi. Sonrasında Sivas ili Gürün ilçesi de dahil edildi. AFAD'ın 3 Mart 2023 tarihli açıklamasında 11 ile ek olarak Bingöl, Kayseri, Mardin, Tunceli, Niğde ve Batman da az, orta ve ağır hasarların olduğu tespit edildi ve Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi ilan edildi (AFAD 2023).

Tablo 1. Afet Bölgesi İlan Edilen İllerin Nüfusları

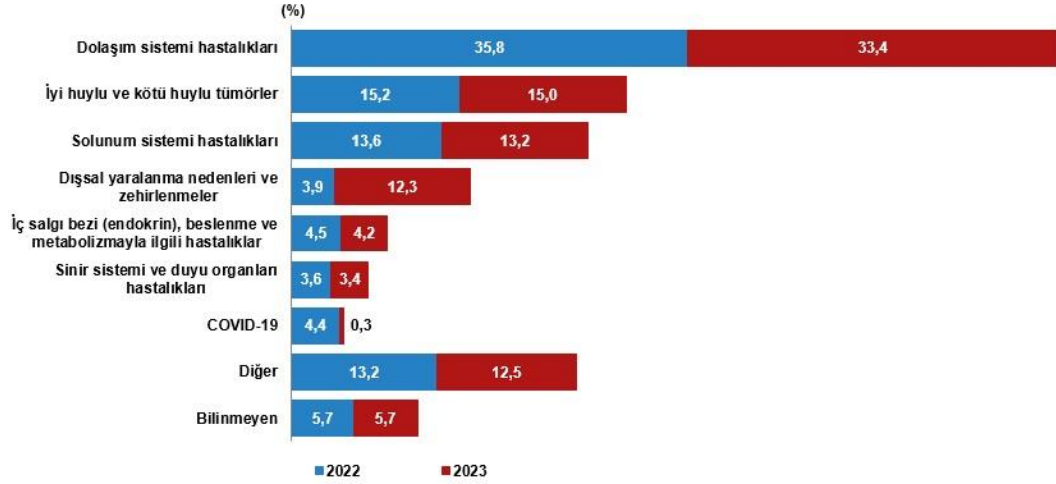
	İLLER	NUFÜS (2022)	NUFÜS (2023)	YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZI (2022-2023)
1	Adana (1)	2.274.106	2.270.298	-1,7
2	Adıyaman (2)	635.169	604.978	-48,7
3	Batman (72)	634.491	647.205	19,8
4	Bingöl (12)	282.556	285.655	10,9
5	Diyarbakır (21)	1.804.880	1.818.133	7,3
6	Elazığ (23)	591.497	604.411	21,6
7	Gaziantep (27)	2.154.051	2.164.134	4,7
8	Hatay (31)	1.686.043	1.544.640	-87,6
9	Kahramanmaraş (46)	1.177.436	1.116.618	-53,0
10	Kayseri (38)	1.441.523	1.445.683	2,9
11	Kilis (79)	147.919	155.179	47,9
12	Malatya (44)	812.580	742.725	-89,9
13	Mardin (47)	870.374	888.874	21,0
14	Niğde (51)	365.419	377.080	31,4
15	Osmaniye (80)	559.405	557.666	-3,1
16	Şanlıurfa (63)	2.170.110	2.213.964	20,0

Tablo 1. Devamı

17	Tunceli (62)	84.366	89.317	57,0
18	Sivas-Gürün (58)	18.009	18.118	-
	TOPLAM	17.709.934	17.544.678	

Kaynak: TÜİK, 2022-2023 Nüfus Sayımı Bilgileri

TÜİK Nüfus sayımı verilerine göre Türkiye'nin 2022 yılında nüfusu 85.279.553'tür. Depremden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenerek afet bölgesi ilan edilen illerin 2022 verilerine göre toplam nüfusu ise 17.709.934'tür. (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022) Yani Türkiye nüfusunun %20,76'sına denk gelmektedir. Türkiye'de yaşayan her 5 kişiden 1'i depremden etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 4. Nedenlere göre ölüm oranı 2022-2023

Kaynak: TÜİK, 2023 Yılı Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri

Tablo 1 incelendiğinde 2022 yılı deprem bölgesi nüfusuna nazaran 2023 yılında azalma olduğu görülmektedir. Nüfustaki bu azalışın ölüm, tayin, iş, eğitim, medeni durum değişikliği, daha iyi konut ve yaşam koşulları, memlekete dönme, sağlık/bakım, emeklilik vb. sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir (TÜİK, 2024). Yıllık nüfus artış hızında belli illerde düşüş olması da dikkat çekicidir. TÜİK 14 Haziran 2024 tarihli açıklamasında nedenlere göre ölüm oranı grafiğinde Deprem kaynaklı ölümlerin de içerisinde yer aldığı “dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler” kaynaklı ölümlerin oranını 2023 yılında %12,3 olduğunu ayrıca 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde ölen Türk vatandaşlarının sayısının 45.784 olduğunu açıklamıştır (TÜİK, 2024).

2.1.2. Dünya Basınında 6 Şubat 2023 Depremleri

Bu bölümde 6 Şubat 2023 Depreminin etkilerini daha iyi anlamak için deprem sonrası dünya basınında yer alan depremin yansımaları hakkındaki haberlere değinilecektir.

Şekil 5. “The Guardian” 7 Şubat 2023 Tarihli Gazetesi

“Feci: Türkiye ve Suriye’yi vuran depremde binlerce ölü” başlığını kullanan İngiliz günlük gazetesi Guardian, Diyarbakır’da deprem sabahı enkaz altından kurtarılan bir kız çocuğunun resmini kullanarak bir kış sabahı karanlığında 7,8 ve gün ortasında 7,7 şiddetinde gerçekleşen depremlerde 3.500 kişinin öldüğünü ve sayısı tespit edilmeyen kişilerin enkaz altında kaldığını belirtmiştir. Suriye’de son on yıldır devam eden savaşın harap ettiği yıkıma nazaran depremin daha fazla yıkım bıraktığına dikkat çekti ([http-6](http://6)).

Şekil 6. “The New York Times” 7 Şubat 2023 tarihli Gazetesi

“Yaralı Bölge Hayatta Kalanlar İçin Kazılıyor” başlığıyla Amerikan gazetesi New York Times, 7 Şubat 2023 tarihli sayısında Suriye’deki yıkımı, Türkiye’nin Diyarbakır şehrinde bir binanın enkazından kurtulan çocuğu ve Türkiye’nin Adana şehrinde yıkılan bir binanın resimlerini ekleyerek 7,8 şiddetindeki depreme dikkat çekmiştir. Yaşanan depremin, 1939 yılından bu yana bölgede yaşanan en güçlü deprem olduğunu, Türkiye ve Suriye’de binlerce kişinin ölümüne sebep olduğunu, Kıbrıs, Mısır, İsrail ve Lübnan’da da hissedildiğini belirtmiştir (http-7).

Şekil 8. “Le Monde” 7 Şubat 2023 tarihli gazetesi

Fransız günlük gazetesi Le Monde “Türkiye ve Suriye’de ölümcül deprem” başlığıyla 7,4 şiddetindeki depremin bölgeyi vurduğunu ve yüzlerce ölünün olduğunu belirtmektedir (http-9).

Şekil 9. “Okaz” 7 Şubat 2023 tarihli gazetesi

Suudi Arabistan günlük gazetesi Okaz “60 Saniye dünyayı salladı. 7,9 derece binlerce kişiyi öldürdü ve evsiz bıraktı, Bazı ailelerin tümü enkazın altına gömüldü” başlığını kullanmıştır. Sol üst köşede Suudi Arabistan veliaht prensi Muhammed bin Selman’ın Türkiye’ye taziyesini Erdoğan’a iletip destek olacağını ifade edilmiştir (http-10).

2.1.3. 6 Şubat Depremleri ile İlgili Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cuma Hutbeleri

Bu bölümde öncelikle Yaygın eğitimin bir aracı olan Cuma hutbelerinin önemi, toplumsal işlevi gibi konulara değinilecek daha sonra İlahiyat fakültelerinin de paydaş kurumu olan DİB tarafından bilinçlendirici nitelikteki Cuma hutbelerinde Afet bilinci ve kader inancı gibi konuların nasıl işlendiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Doğal afetler, Din kültürü ve ahlak bilgisi 9. Sınıf ders kitabının, "Allah-İnsan İlişkisi" isimli 1. ünitesinin, "İbadet ve Dua Eden Bir Varlık Olarak İnsan" isimli 3. konusunun alt başlığı olan "Dua" içerisinde kısaca işlendiği için çalışmada ayrı bir başlık altında incelenmemiştir. Kitapta, insanoğlunun iradesi dışında gerçekleşen şeyler arasında doğal afetler, yakın kaybı ve hastalıklar sıralanmıştır. Dua ile karşılaşılan zorluklar için Allah'tan yardım istemenin ve zorluklara sabretmenin öneminden bahsedilmiştir (MEB, 2024, s.26).

Hz. Peygamber'in tarif ettiği şekliyle cuma namazından önce ve bayram namazlarından sonra okunan hutbeler dini öğüt niteliğindedir. Müslümanları ilgilendiren her konuyu içerebilen hutbe, o günkü şartlar ve toplumun ihtiyacı neyi gerektiriyorsa o konuların giderilmesine yönelik hazırlanmaktadır (Görgülü,1996, s.172).

Hz. Peygamber'in hutbelerine bakıldığında birey ve toplumun problemlerinin çözümüne yönelik olduğu, maddi ve manevi ihtiyaçların giderilmesini hedef aldığı görülmektedir (Sarıçam,2015, s.394). Hutbelerin İslam dinindeki öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için Peygamber Efendimiz'in "Din nasihattir" (Müslim, İman, 95) hadisi akla gelmektedir. Hz. Peygamber dinin nasihatle ayakta kalabileceğinin mümkün olduğunu belirtmiştir (Görgülü,1996, s.173). Yaygın din eğitiminin bir parçası olan hutbeler toplumun en çok dinleme imkânı bulduğu iletişim araçlarındandır (Doğan,1998, s.7).

DİB'nin 1968-2023 tarihleri arasında Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergilerinde yayınlanan kırk yazı ve makalede sel felaketi, maden faciası, deprem ve doğal afetleri konu aldığı görülürken, 2011-2023 tarihleri arasındaki 13 hutbede ise deprem, maden faciası, Covid 19 – salgın hastalığı, orman yangınları ve sel felaketi gibi doğal afetleri konu aldığı görülmektedir (Üçer vd. 2023). DİB 6 Şubat depremleri

sonrasında 10 Şubat 2023 ve 02 Şubat 2024 tarihli Cuma hutbelerinde deprem ve afet bilinci gibi konularına yer vermiştir.

DİB'in 10 Şubat 2023, 02 Şubat 2024 ve 31 Ocak 2025 tarihli 6 Şubat depremleri ile ilgili Cuma hutbeleri incelendiğinde 10 Şubat 2023 tarihli Cuma hutbesinde; Birlik, Beraberlik, Yardım Seferberliği ve Merhamet gibi konuların ön planda olduğu görülürken depremin birinci yılındaki yani 02 Şubat 2024 tarihli Cuma hutbesinde ise; deprem ile ilgili "farkındalık ve tedbir" vurguları yapılmaktadır. Can güvenliğini sağlamak için öncelikle doğru zemin ve sağlam malzemenin önemine dikkat çekilmiş ve alınacak tedbirlerden sonra Allah'a tevekkül etmenin önemine vurgu yapılmıştır (İlgili hutbeler için bkz. Ek-3-4). Depremin ikinci yıl döneminde ise ebedi hayatın başlangıcı olan ölümle karşılaşılan müminin yapması gerekenler anlatılırken, 6 Şubat depremlerinde vefat edenler anılarak dualar edilmiştir (İlgili hutbe için bkz. Ek-5).

2.2. İlgili Araştırmalar

Yükseköğretim Kurulu tez merkezi internet sitesinde afet kelimesi sorgulandığında 998 kayıta ulaşıldığı bunlardan 814'ü yüksek lisans, 162'si doktora tezi olduğu, deprem kelimesi sorgulandığında ise 2.720 kayda ulaşıldığı bunlardan 2.319'u yüksek lisans, 384'ü doktora tezi olduğu görülmektedir. Depremle ilgili tezlerdeki yüksek sayının Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yer alan Deprem Mühendisliği Bilim Dalı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Afet ve deprem kelimesi, ilahiyat alanında sorgulandığında ise konuyla ilgili olduğu düşünülen 11 yüksek lisans tezine ulaşılmaktadır. Anabilim dalı olarak incelendiğinde ulaşılan 11 yüksek lisans tezinin (%46) yaklaşık olarak yarısı Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalına, bölüm olarak incelendiğinde ise %46'sı Din Psikolojisi bölümüne ait olduğu görülmektedir (Yöktez 2024).

Doğal Afet/ Depremlerde din konulu çalışmalara rastlanmaktadır. Bu bölümde literatür tarandığında yazarın ulaşabildiği aşağıdaki adı geçen bazı çalışmalara yer verilerek yapılacak çalışmanın literatürdeki ve alandaki yeri daha iyi anlaşılacaktır.

1. Mukaddes Bulut, Afet Ortamında Okul Öncesi Çocukların (5-6 Yaş) Dini Tutum ve Davranışları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2001

“Afet ortamında okul öncesi çocukların (5-6 yaş) dini tutum ve davranışları” adlı yüksek lisans tezi 2001 yılında Mukaddes BULUT tarafından yapılmıştır. Çalışmaya YÖKTEZ aracılığı ile erişim sağlanamamaktadır. TÜBİTAK-ULAKBİM-CABİM üzerinden ulaşılabilmektedir. 17 Ağustos 1999 Marmara depremi üzerine yapılmış bu çalışma Gölcük’te 5 ve 6 yaşlarındaki deprem felaketiyle karşı karşıya kalan 54 çocuğun konu ile ilgili yorum ve değerlendirmelerini içermektedir.

Alan araştırması olarak planlanan çalışmada depremden yaklaşık 10 ay sonra 30 gün süreyle 1 Haziran 2000-1 Temmuz 2000 tarihleri arasında yüz yüze görüşme yapılmıştır. Çalışmada gözlem, görüşme (mülakat) yöntemlerinden ve resim yaptırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Örnekleme konu olan 5-6 yaş çocuklara okuma yazma bilmemelerinden dolayı görüşme (mülakat) metodu zorunlu olarak kullanılmıştır. Görüşmeler kayıt cihazları ve yazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşme esnasında çocuklardan resim yapmaları da istenmiştir. Çocukların sıkılmamaları ve kolay adapte olmaları için duygu düşüncelerini resimli aktarabilmesi sağlanmıştır. Görüşmeler çocukların dikkat sürelerine göre 20-30 dakika arasında değişiklik göstermiştir.

Çalışmanın yürütüldüğü bölgedeki çeşitli psikolojik danışma hizmetlerinin görüşlerine de başvurulmuştur. Çocukların seçimi rastgele gerçekleşmiştir. Ailelerin yaşam tarzı hakkında soru sorulmamış fakat geleneksel dini yaşayışın hâkim olduğu gözlenmiştir. Araştırmacıya göre soru sayısının fazla olması çocukların dikkatinin dağılmasına sebep olmuştur.

Araştırma bulgularına göre, çocukların dini bilgileri yaşlarının gereği olarak taklit etme üzerinedir. 3/5'inin depremin olmasındaki gücün Allah olduğunda hemfikirdir. İnsanların küfretmeleri, sigara içmeleri, yalan söylemeleri, çocukların annelerini üzmeleri, yaramazlık yapmaları, dişlerini fırçalamamaları gibi sebeplerden dolayı Allah'ın deprem yaptığını düşündükleri görülmüştür. İyi çocuk olanların bir daha deprem yaşamadıkları gibi görüşler de belirtilmiştir. Ailelerin tanrıyı bir tehdit aracı olarak kullanması çocukları olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocuklar bu problemlerle en çok duaya yönelmiş, duanın depremi önleyeceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Deprem öncesi ve sonrası duaya yönelişe bakıldığında depremden sonra duaya yönelişte artış olduğu görülmüş ve bu artış çocukların neredeyse tamamına yakındır. Çocukların görüşme sırasında yaptığı resimlerde daha çok depremde yaşadıkları yansıtılmıştır. Dini bir unsura

rastlanmamıştır. Depremi bir ceza olarak yorumlayanlar 5 yaş grubunun çoğunlukta olduğu, depremi doğal sebeplere dayandıranların ise 6 yaş grubunun çoğunluğunu oluşturduğu görülmüştür.

Bu gibi sebepler gösteriyor ki 5 yaş grubu çocuklar daha çok taklit ve yüzeysel, 6 yaş grubu çocuklar ise mantıklı ve kişisel cevaplar vermektedir. Felaketin oluşunu dinle ilişkilendirmenin çocuklarda Allah'a olan güveni azaltabileceği, sevme durumunu olumsuz etkileyebileceği, tanrıyı istediği olmayınca kızan korkunç bir güç olarak tanımlamalarına sebep olabileceği belirtilmiştir. Çocuklardaki dini tutumun oluşumunda anne babaların da etkisi üzerinde durulmuştur. Çocukların eğitiminde ebeveynlerin daha dikkatli olmaları önerilmiştir.

2. Merve Beyza Bala, Deprem Yaşayan Bireylerde Dini Başa Çıkma (2011 Van Depremi Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021

“Deprem yaşayan bireylerde dini başa çıkma (2011 Van depremi örneği)” adlı yüksek lisans tezi Doç. Dr. Mustafa Naci KULA danışmanlığında Merve Beyza BALA tarafından hazırlanmıştır.

Çalışma 23-78 yaş aralığındaki 32 erkek ve 22 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle depremden 8 yıl sonra Kasım-Aralık 2019 tarihlerinde deprem yaşamış bireylerle gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan 3 erkek ve 1 kadın çalışmaya alınmamıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları Ümmüşerif Gülmez'in, Ali Köse ve Talip Küçükcan'ın çalışmasından örnek alınarak hazırlanmıştır. Ek olarak çalışmadaki anket soruları, Halil Ekşi'nin Türkçeye uyarladığı dini başa çıkma ölçeğinden alınmıştır. Anket soruları ölçekli sorulardır ancak çalışma betimsel analiz yapılması yönünde tasarlandığı için ölçekli şekli ile kullanılmamış, katılımcılarla görüşme yaptıktan sonra anket soruları tek tek sorularak gerekli yerlerde açıklama yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme ve anket sorularından elde edilen bulgular, İçerik ve betimsel analiz ile değerlendirilmeye alınmıştır.

Çalışmada 2011 Van depremini yaşamış bireylerin depremi nasıl algıladıkları, depremi açıklarken hangi kavram ve referansları kullandıkları, yaşadıkları maddi ve manevi zorlukların üstesinden gelmede dinin etkisi araştırılmıştır. Çalışmada olumlu dini başa çıkma etkinliklerine daha çok rastlandığı, zorluklarla mücadele etmede dinin

bireye destek olduğu, depremi yaşamış bireylerde olumlu bilişsel etkisinin gözlemlendiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

3. Hande Demirtaş, Sosyal Kriz Dönemlerinde Dinin Etkisi: Türkiye'de Koronavirüs Dönemi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2022

“Sosyal kriz dönemlerinde dinin etkisi: Türkiye'de koronavirüs dönemi örneği” adlı yüksek lisans tezi Sosyoloji Anabilim Dalında Doç. Dr. Elif Kanca danışmanlığında Hande DEMİRTAŞ tarafından hazırlanmıştır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada, sosyal kriz dönemlerinde dinin etkisi araştırılırken dini sistemleri toplumun nasıl değerlendirdiği sembolik antropoloji yaklaşım kullanılarak açıklanmıştır.

Çalışmanın evrenini Çanakkale’de yaşayan katılımcılar oluşturmuştur. Derinlemesine görüşmelerde 18 ve 60 yaş arası 12’si kadın, 17’si erkek olmak üzere toplamda 29 kişi ile görüşme yapılmıştır. 10 kişi ile pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılması planlanan kişilere ulaşırken kartopu tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada yapılan görüşmelerde, Covid-19 örnekleme üzerinden dinin krizi tolere etmedeki etkileri incelenmiştir. Araştırmada Türk toplumunun simgelerinden biri olarak görülen dini pratiklerin, günümüzde krizi yönetmede anlamlandırmalar oluşturup oluşturmadığının analizini etmek amaçlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre ülkenin yönetim biçiminin, katılımcıların kriz tanımlamasını, krizi yönetmede kullandıkları dini pratiklere yönelik fikirlerini oluşturduğu vurgulanarak din ve devlet ikiliğine dair fikirlerine yer verilmiştir.

Katılımcıların krizi idare etme yönünde din ve bilimin etkisinde iki görüş ortaya çıkmıştır. Bir kısmının bilimi öncelikli çözüm odağında tuttuğu, bir kısmının ise bilimin yanında dinin de işlevsel olduğunu kabul ettikleri görülmüştür. Kriz zamanlarında dini nasıl deneyimledikleri, krize yüklenen anlamları, 1. dalga kapanma sürecinde Ramazan Bayramı, süreçte camilerde verilen selaya yüklenen anlamlar gibi konularda görüşlerine yer verilmiştir.

Bulgulardan hareketle, krizi kontrol edici olarak devlet yönetimi uygulamalarının dini pratikler ile ilgili fikirleri oluşturan temel faktör olduğu görülmektedir. Görüşleri Siyaset, doğa, cinsiyet, ekonomi, din gibi birçok değişken

şekillendirmektedir. Dini pratikleri diğer etkenler olmaksızın tek başına ele alınmasının tutarsız olacağı görülmüştür. Katılımcılar görüşleri din, bilim ve siyaset alanları ile bağlantılı olacak şekilde değerlendirmiştir.

4. Teceli Karasu, Afet (Deprem) Dönemi Din Eğitimi ve Din Eğitimi Dili, Kitap Bölümü, Fecr Yayınları, Ankara, 2023

Dini İlimler Bağlamında Deprem isimli Fecr Yayınevi tarafından Mayıs 2023 tarihinde yayınlanan kitapta, “Afet (Deprem) Dönemi Din Eğitimi ve Din Eğitimi Dili” isimli kitap bölümü Karasu (2023) tarafından hazırlanmıştır. Çalışmanın güncel olması dikkat çekicidir. Kitap bölümü; “Afet, Deprem ve İnsan Davranışları”, “Afetler Döneminin Öncelikli Din Eğitimi Konuları” ve “Afet/Deprem Sonrası Din Eğitimi Dili” şeklinde 3 ana başlıktan oluşmaktadır. “Afet/Deprem Sonrası Din Eğitimi Dili” ana başlığı 7 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar şu şekildedir; “Sevgi Temelli Olma”, “Açık ve Anlaşılır Olma”, “Doğru Bilgiden Hareket Etme ve Bağlamla İlişkili Olma”, “Zihne ve Duyguya Hitap Etme”, “Gelişim Basamakları ve Özgünlüğü Dikkate Alma”, “İhtiyacı Merkeze Alma” ve “Beden Diline Dikkat Etme”. Çalışma daha çok teorik çerçevede ele alınmıştır. Depremden etkilenenlerle ilgili herhangi bir anket/mülakat/görüşme yapılmamıştır.

5. Şeyma Nur Aksaç ve Ali Aksaç, Dini Temelli Afet Algısı Üzerine Nicel Bir Araştırma, Kitap Bölümü, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023

Psikososyal Boyutlarıyla Afetler ve Din isimli Nobel Akademik Yayıncılık tarafından yayınlanan kitapta Aksaç ve Aksaç (2023) tarafından Dini Temelli Afet Algısı Üzerine Nicel Bir Araştırma, kitap bölümü olarak hazırlanmıştır. 2023 Mart ayında tabakalı örnekleme yöntemiyle 766 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Katılımcıların din temelli afet algısı düzeyi nedir? problem cümlesi esas alınarak, doğal afetlerin olmasının temel sebebi din olup olmadığı araştırılmıştır. Geliştirilen ölçekte örnek olarak “Doğal afetler ilahi bir uyarıdır. Doğal afetler kıyamet alametidir. Doğal afetlerle Allah insanları imtihan etmektedir.” şeklinde maddeler bulunmaktadır.

Katılımcılardan elde edilen bulgular cinsiyete göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat kadınların erkeklere nazaran doğal afetleri din temelli yorumlama eğiliminde olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı şekilde katılımcıların yakını kaybetme, maddi zarar ve yaş durumlarına göre anlamlı bir farklılık tespit

edilmemiştir. İkamet tipine göre bakıldığında ilçe ve köyde ikamet edenlerin il merkezinde ikamet edenlere kıyasla doğal afetleri din temelli algılama düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Gelir seviyelerinde ise gelir seviyesi arttıkça din temelli algılama düzeyleri azalmaktadır. Eğitim türüne göre incelendiğinde eğitim seviyesi arttıkça doğal afetleri din temelli algılama düzeyleri azalmaktadır. Sonuç olarak katılımcıların genellikle doğal afetleri din temelli yorumlama eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Yukarda bahsedilen çalışmaların yanı sıra 6 Şubat depremleri sonrasında ülkemizde farklı disiplinlerde sempozyum ve çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. İlahiyat alanında müstakil sempozyum ve çalıştaylara da rastlanmaktadır. Bu sempozyum ve çalıştaylar şunlardır:

6. Uluslararası Doğal Afetler ve Din Sempozyumu, Düzce, 20-22 Ekim 2023

Uluslararası Doğal Afetler ve Din Sempozyumu Düzce Üniversitesi tarafından 20-22 Ekim 2023 tarihinde Cumhuriyet Konferans Salonunda ve online olarak gerçekleştirilmiştir. Sempozyum Doğal afetlerin, İlahiyat biliminin alt dallarını oluşturan bölümlerle ilgili konuları kapsamaktadır. Sempozyumun özet bildiri kitabına ulaşılmıştır. Ulaşılan özet bildiri kitabında din eğitimi alanında 3 çalışmaya rastlanmaktadır.

Bunlardan birincisi, Aşıkoğlu (2024) tarafından hazırlanan “Afet ve Acil Durumlarda Din Hizmeti Olarak Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” isimli çalışmadır. Yazar çalışmasında acil durum ve afet anlarında rehberlik hizmetine olan ihtiyacı anlatmış, rehberlik hizmeti verecek manevi danışmanın uygulama örneklerine yer vermiştir.

İkincisi, Asoğlu ve Özdemir (2024) tarafından hazırlanan “Deprem Kaynaklı Ortaya Çıkan Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) Yaşayan Bireylerin Rehabilitasyonunda Din Eğitiminin Rolü” isimli özet bildirisi daha sonra makale olarak da yayınlanmıştır. Ağırlıklı olarak doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı çalışmada bireyin sahip olduğu dini inancın deprem ile gelişen ruhsal travma ile mücadelede olumlu etkisinin olduğu vurgulanmaktadır.

Üçüncüsü, Karasu, Karasu ve Güler tarafından hazırlanan “Depreme Maruz Kalan Okul Öncesi Çocuklarında Meydana Gelen Davranış Değişimleri ve Manevi

Başa Çıkma” isimli özet bildirisi depreme maruz kalan okul öncesi çocukların öğretmen görüşlerine dayalı nitel desenli tasarlanmıştır.

Sempozyumdaki çalışmalara genel olarak bakıldığında 6 Şubat depremzedesi yetişkin bireylerle yapılmış anket/görüşme çalışmasına rastlanmamaktadır.

7. “Deprem Yılı Dönümünde Din Hizmetleri: Teori ve Pratik Çalıştay”, Sakarya, 9-10 Şubat 2024

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Sakarya İl Müftülüğünün İş Birliğiyle “Deprem Yılı Dönümünde Din Hizmetleri: Teori ve Pratik” Konulu Çalıştay düzenlendi. Çalıştayda 5 başlık altında 16 tebliğ sunulmuştur. Başlıklar şu şekildedir; “Doğal Afetlerde Toplum ve Din”, “Doğal Afetlerde Din Temelli Müdahale”, “Afet ve Acil Durumda Diyanet İşeri Başkanlığı Organizasyonu”, “Deprem Sonrası Din Hizmetleri” ve “Deprem Sonrası Manevi Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri”.

Konu ile ilgili farklı ülkelerde yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

8. Kyoo-Man, The Role of Religious Beliefs and Institutions in Disaster Management: A Case Study, Journal Religions, Inje University, 2015

“(Afette Dini İnanç ve Kurumların Rolü Yönetim: Bir Örnek Olay İncelemesi)” adlı makale religions dergisinde Kyoo-Man Ha tarafından 2015 yılında yayınlanmıştır. Araştırma betimleyici araştırma metodu benimsenerek hazırlanmıştır. Bu çalışmada Dini inanç ve kurumların Kore afet yönetimindeki rolü incelenmektedir. Hıristiyanlık, Budizm ve Konfüçyüsçülük dinlerinden örneklere yer verilmektedir.

Dinin afet anlarında zararı azaltma, bakım ve yönetimi gibi konularda rol oynayabileceği düşünülmektedir. Devlet kademelerinin dini afet yönetimine dahil etme konusunda yeni roller aranması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

9. Monica Arkin, Religious Coping After Natural Disaster: Predicting Long-Term Mental and Physical Health in Survivors of Hurricane Katrina, Master Of Arts, University of Massachusetts Boston, 2021

“(Doğal Afetlerden Sonra Dini Başa Çıkma: Katrina Kasırgası’ndan Kurtulanlarda Uzun Vadeli Zihinsel ve Fiziksel Sağlığın Öngörülmesi)” adlı yüksek lisans tezi (Massachusetts Üniversitesi) 2021 yılında Monica Arkin tarafından hazırlanmıştır. Çalışma için 19 ila 35 yaş aralığında düşük gelirli, kadın, %84,3’ü Siyahi, %11,1’i Beyaz, %3,4’ü Hispanik ve %1,3’ü diğer olan 235 bireylerden veriler

şu beş farklı zaman aralığında toplanmıştır; Kasım 2003 ile Şubat 2005, Mart 2006 ile Mart 2007, Mart 2009 ile Nisan 2010, Kasım 2016 ve Aralık 2018. Çalışmada Kasırgandan kurtulan bireylerin dini başa çıkma yöntemleri incelenmektedir.

Katılımcıların (%88,5) çoğunluğunun ciddi akıl hastalığının olmadığı, Katrina'dan önce dinin birçok katılımcı için önemli olduğu, dini başa çıkma ile genel psikolojik sıkıntı arasında pozitif korelasyon olduğu, dini başa çıkma ile fiziksel sağlık sonuçları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı gibi sonuçlara ulaşılmaktadır.

Yazarın ulaşılabildiği çalışmalar incelendiğinde görüldüğü gibi doğrudan din eğitimi ile ilgili afetzedelerle yapılmış herhangi bir güncel çalışmanın yapılmamış olmasından dolayı bu alandaki eksilik hissedilmiş ve bu çalışma planlanmıştır. Bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada farklı yöntem ve teknikler arası iş birliği yapılmıştır. Tarama modeli ve karma yöntem kullanıldığı bu bağlamda çalışmada literatür taraması ve anket yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışma nitel destekli nicel araştırma türündedir (Özdemir, 2014, s.77).

Çalışmada nitel araştırma yönteminden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyalin analizini kapsar. Araştırmacı ihtiyacı olan veriyi gözlem veya görüşme yapmaksızın elde edebilir. Yazılı kaynakların yanı sıra; film, video ve görsel içerikler de nitel araştırmalarda kullanılabilir. Doküman incelemesi yöntemi nitel araştırmalarda tek başına bir veri toplama aracı olarak da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.187).

3.2. Evren ve Örneklem

6 Şubat depremlerini yaşamış 18 yaş üzeri bireylerin afetlerle başa çıkmada din eğitiminin rolü ölçülmek istenildiğinde kriterlerin hepsini içerisinde barındıran bir çalışma yapmak oldukça zordur. Bu sebeple kolay ulaşılabilir örnekleme yoluna başvurulmuştur.

Depremzede bireylerle yüz yüze ve Google Forms aracılığıyla yapılan anketlerden 319 adet cevap toplanmıştır. 11 cevap ilk etapta; 5 cevap 18 yaş altı, 4 cevap depremi deprem bölgesi dışında yaşadığı, 1 cevap demografik bilgiler kısmını boş bıraktığı ve 1 cevapta ölçekteki maddelerin tümüne aynı cevabı verdiği için çalışma kapsamına alınmamıştır. 308 adet cevap istatistik değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonrasında 303 adet cevap anlamlı bulunmuştur. Bu sebeple çalışmanın örneklemini 303 kişi oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Bu çalışmanın en önemli veri kaynağı anket yöntemidir. Çünkü nicel verilerin çoğunluğu ankette ulaşılan sonuçlara dayandırılmıştır. Büyük kitleler üzerinde araştırma yapmayı sağlayan anket yöntemi, maliyetinin düşük olması ve kolay ulaşılabilir olması gibi avantajları bulunmaktadır. Sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda laboratuvar niteliğindedir (Arslantürk 2001, s.111; Balcı 2021, s.150). Bu çalışmadaki anket ölçeği tamamen araştırmacı ve danışman öğretim üyeleri tarafından hazırlanmış olup herhangi bir ölçekten yararlanılmamıştır. Ölçek, Benjamin Bloom'un, Max Englehart, Edward Furst, Walter Hill, ve David Krathwohl ile tasarladıkları Bloom Taksonomisinde yer alan Bilişsel, Duyuşsal ve Psikomotor Alanlar ve alt basamakları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır (Bümen, 2010, s. 4; Birgin, 2016, s. 841).

“Afetlerle Başa Çıkmada Din Eğitiminin Etkisi Ölçeği” geliştirilirken literatürde bazı ölçeklere ulaşılmıştır. Ahmet Çın ve Davut Işıkdoğan (2019) tarafından “İlk Çocukluk Dönemi Din Eğitimi Ölçeği” geliştirilmiştir. 500 ebeveynin katıldığı söz konusu ölçek 4 faktör ve 67 maddeden oluşmaktadır. Ölçek; içerik, uygulama, yaklaşım ve öğrenme olmak üzere 4 boyutta incelenmiştir. 5’li likert ölçeği kullanılmıştır. Veriler ebeveynlerin cevapları esas alınarak SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) ile çözümlenmiştir. Ebeveynlerin kendilerini en çok uygulama boyutunda, en az da ibadet boyutunda yeterli gördükleri görülmüştür. Çalışmada ebeveynlerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinçlendirilmesinin çocuğu olumlu yönde etkileyeceği ifade edilmiştir.

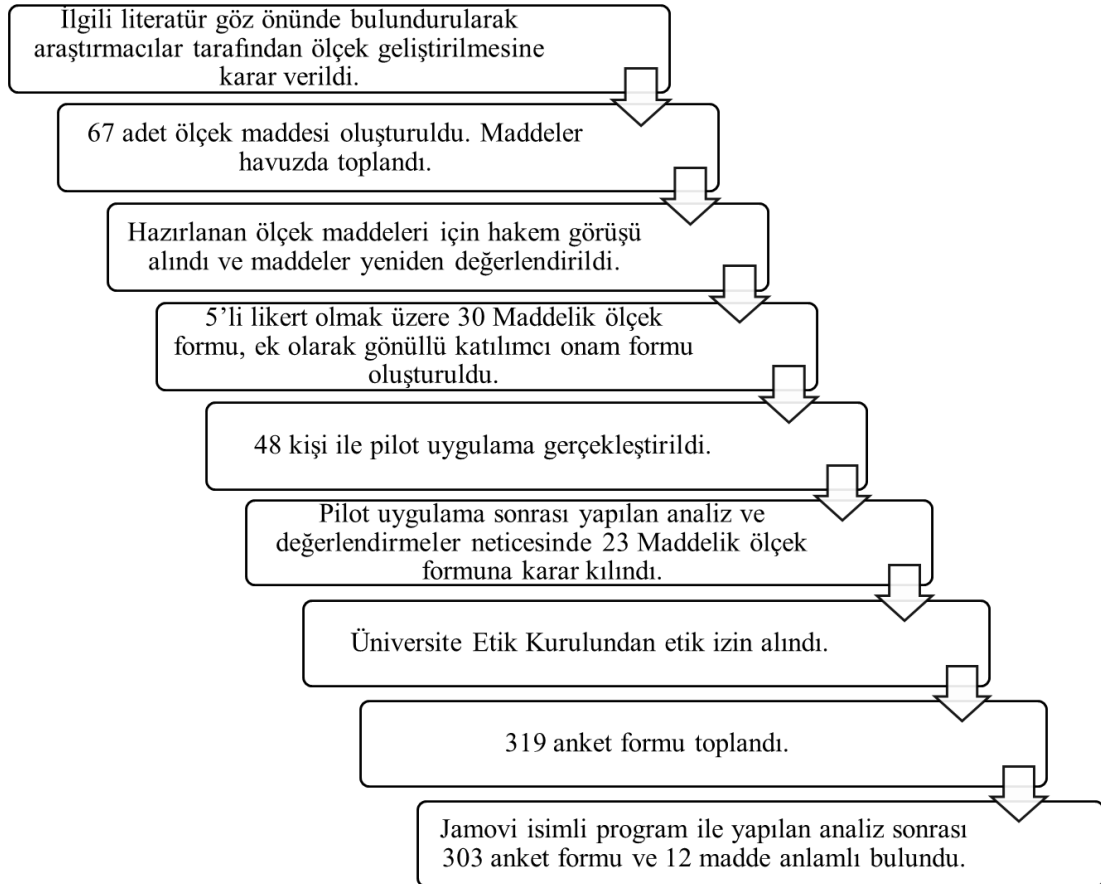
Din eğitimi alanı ile ilgili başka bir ölçek, Handan Yalvaç Arıcı ve Hacer Çetin tarafından geliştirilen “Online (Çevrimiçi) Din Eğitimi Tutum Ölçeği”dir. Bu ölçek ile online gerçekleştirilen din eğitiminde ulaşılan din eğitimi tutum düzeylerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. 5’li likert olarak tasarlanan ölçek, 642 yetişkin ile gerçekleştirilmiş, 45 madde ve 3 boyuttan (bilişsel, duyuşsal ve davranışsal) oluşmaktadır. Yapılan analizler sonrasında ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Din eğitimi alanındaki başka bir ölçek ise Şeyma Nur Aksaç ve Ali Aksaç tarafından geliştirilen “Din Temelli Afet Algısı Ölçeği” 5’li likert tipi 16 maddeden oluşmaktadır. Araştırmaya 6 Şubat 2023 depremlerinden hemen sonra mart ayı

içerisinde tabakalı örnekleme yöntemi ile 766 kişi anket çalışmasına katılmıştır. Katılımcıların din temelli afet algısı düzeyi nedir? problem cümlesi esas alınarak, doğal afetlerin olmasının temel sebebi din olup olmadığı araştırılmıştır. Genel olarak katılımcıların doğal afetleri din temelli yorumlama eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Deprem ile ilgili geliştirilen bir ölçek ise Sağlık Yönetimi alanında, Yusuf Karaşin, Mustafa Filiz ve Yalçın Karagöz'ün birlikte hazırladığı “Depreme Yönelik Tutum Ölçeği”dir. Geliştirilen ölçek 363 kişinin katılımı ile, 41 soru ve 4 boyuttan (önlem, kaygı, ihmal ve kadercilik) oluşmaktadır. Bireyin deprem öncesi ve anında alacakları önlem, deprem riskine karşın ihmal, depreme yönelik kaygı ve depremi kaderleri olarak görüp görmeme aşamaları incelenmiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alan literatür taramasından anlaşıldığı üzere afet /deprem ölçeği ya da din eğitimi düzeyi ölçeklerinin geliştirildiği görülmektedir ancak afetle birlikte din eğitimi ölçeğine rastlanmamıştır. Bu sebeple “Afetlerle Başa Çıkmada Din Eğitiminin Etkisi Ölçeği” geliştirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Şekil 10. Geliştirilen ölçeğin süreci

Araştırmacı ve iki öğretim üyesi tarafından geliştirilen ölçekte 67 soru üretildi. Üretilen sorular için psikoloji bölümünden ve Din Eğitimi Anabilim Dalından hakem görüşü alındı. Dil ve üslup bakımından değerlendirmeye tabii tutuldu. Daha sonra araştırmacı ve öğretim üyeleri maddeleri yeniden değerlendirdi. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılarak şubat 2024 tarihinde ikinci danışman öğretim üyesi rehberliğinde, Fen-Edebiyat fakóltesi psikoloji bölümünden 48 üniversite öğrencisi ile pilot uygulama gerçekleştirildi. Yapılan pilot uygulama ve değerlendirmelerin sonucunda depremzedeler için ölçek formları oluşturuldu. Ölçek formu ise 30 maddeden oluşmaktadır. Oluřturulan maddeler için 5’li Likert ölçeği kullanıldı. 5’li Likert ölçeği: Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve Hiç katılmıyorum şeklinde tasarlandı. Formdaki maddeler depremzedelerin görüşlerini dikkate alarak afet anı ve sonrası sorunlarla başa çıkmada din eğitiminin rolü ile ilgili durum tespit ve değerlendirme yapmaya yöneliktir. Öte yandan anketin geçerlilik ve güvenilirliğini sınamak için bazı kontrol soruları düzenlendi, soruların herhangi birinde tutarsızlık içeren anket formları değerlendirmeye alınmadı.

Ankete katılacaklar için Gönüllü Katılımcı Onam Formu hazırlandı. Onam Formunda ankete katılımın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu, şahıs ve kimlikleri ile alakalı olmadığı, verilecek cevapların bilimsel bir çalışmada veri olarak kullanılacağı ve çalışmadan istenildiği zaman çıkabilme haklarının olduğu hatırlatıldı.

Araştırmanın konusunun ve probleminin belirlenmesi, ölçek geliştirme safhaları, maddelerin değerlendirilmesi, pilot çalışma, ölçeğin uygulanması, verilerin analizi ve yorumlanması kısımlarında yani tüm süreçlerinde Odak grup görüşmesi yöntemi kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi: araştırmacılar tarafından araştırmanın konusunu, kişisel deneyimlerden yola çıkarak tartışmak ve yorum yapmak üzere seçilip bir araya getirilen bir grup birey, bu araştırmanın ana grubudur (Powell ve Single, 1996, s. 499). Odak grubunu; Din eğitimi alanında iki profesör doktor, psikoloji alanında bir doktor öğretim üyesi ve araştırmacı oluşturmaktadır.

Ankete katılım sağlayacakların seçiminde kartopu örnekleme ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanıldı. Kartopu örnekleme yönteminde “Bu konuda kiminle görüşmemi önerirsiniz?” gibi sorular sorularak bilgi kaynaklarına ulaşılması sağlanır. Süreç, ulaşılan durumlar veya kişilerle adete kartopu gibi büyüyerek devam eder (Yıldırım ve şimşek, 2021, s.120). Bu kapsamda Gaziantep, Malatya ve Kilis illerindeki ilçe müftüleri ve din görevlilerine; Kahramanmaraş Sütçü

İmam Üniversitesi, Malatya İnönü Üniversitesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ve Adıyaman Üniversitesi İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi öğretim üyelerine; Osmaniye, Kilis ve Hatay illerinde bulunan bazı sivil toplum kuruluşlarındaki yetkili kişilere, kiminle görüşmemizi önerirsiniz şeklinde sorular sorulmuştur. Kolay ulaşılabilir durum örneklemede ise yakın ve ulaşılması kolay olan bir durum seçilir böylece çalışmaya hız ve pratiklik kazandırılması sağlanır. Bu yöntem diğerlerine göre daha az maliyetlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.121).

Çalışmaya 18 yaş ve üzeri 300 katılımcının dahil edilmesi planlandı. Cinsiyet ve yaş dağılımında popülasyon özelliklerinin yansıtılması için çaba gösterildi. İçerik ve yöntemin belirlenmesi, ölçeğin oluşturulması, etik kuruldan izin alınması gibi bazı sebepler anketin depremden 1 yıl sonra 19 Mart-10 Mayıs tarihleri arasında yapılması sebep olmuştur. Araştırma için gerekli izinler alınmıştır. Anket sürecinde araştırmacı bizzat 19 Mart-22 Mart 2024 tarihleri arasında Hatay, Kahramanmaraş ve Gaziantep illerine giderek anketi gerçekleştirmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Örneklemin faktör analizi yeterliğinin tespiti için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi, faktör yapısının ortaya çıkarılması için Açıklayıcı Faktör Analizi ve yapının doğruluğunun tespiti için Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Anket formunda geliştirilen maddelerin analizi için Jamovi 2.4.8 sürümlü uygulama kullanılmıştır.

Jamovi projesi; tarafsız, ücretsiz ve istatistiksel son gelişimleri herkese açık bir şekilde sunma amacıyla kurulmuştur. Jamovi felsefesinin temelini herkesin analizler geliştirebilmesi, yayınlatabilmesi ve bunları geniş bir kitleye sunabilmesi oluşturmaktadır (Jamovi, 2024). Jamovi isimli program 2017 yılında geliştirilmiş ve her araştırmacı için de geliştirilmeye açık olan bir programdır. Programa <https://www.jamovi.org/download.html> adresinden ulaşılabilen ve ücretsiz olarak kullanılabilir. Jamovi özellikle sosyal bilimler alanında son yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. SPSS programına benzemektedir fakat ücretsiz olarak yararlanabilme ve geniş analiz yapabilme özelliklerinden dolayı tercih edilme oranı yükselmektedir (Karakaya Özyer, 2021, s. 1335). Jamovi programının kullanımı, verilerin işlenmesi ve analizi aşamalarında ikinci danışman öğretim üyesinden destek alınmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde geliştirilen ölçeğe ait geçerlilik ve güvenilirlik bulguları, anketten elde edilen demografik bilgiler ve verilere ait bulgular bulunmaktadır.

Tablo 2. Çalışmada ankete katılanların il, ilçe ve sayı bilgileri

İL	SAYI	İL	SAYI
HATAY (93)	93	MALATYA (18)	18
Hatay/Antakya (46)	46	Malatya/Yeşilyurt (7)	7
Hatay (11)	11	Malatya (6)	6
Hatay/Defne (9)	9	Malatya/Doğanşehir (2)	2
Hatay/İskenderun (5)	5	Malatya/Akçadağ (1)	1
Hatay/Reyhanlı (5)	5	Malatya/Merkez (1)	1
Hatay/Altınözü (5)	5	Malatya/Battalgazi (1)	1
Hatay/Kırıkhan (5)	5	ADIYAMAN (15)	15
Hatay/Hassa (4)	4	Adıyaman/Kâhta (9)	9
Hatay/Dörtyol (1)	1	Adıyaman (4)	4
Hatay/Merkez (1)	1	Adıyaman/Merkez (2)	2
Hatay/Kumlu (1)	1	OSMANİYE (14)	14
KAHRAMANMARAŞ (69)	69	Osmaniye/Merkez (7)	7
Kahramanmaraş/Onikişubat (18)	18	Osmaniye (6)	6
Kahramanmaraş/Elbistan (17)	17	Osmaniye/Hasanbeyli (1)	1
Kahramanmaraş (14)	14	KİLİS (9)	9
Kahramanmaraş/Dulkadiroğlu (10)	10	Kilis/Merkez (4)	4
Kahramanmaraş/Afşin (7)	7	Kilis (3)	3
Kahramanmaraş/Türkoğlu (1)	1	Kilis/Polateli (2)	2
Kahramanmaraş /Merkez (1)	1	ADANA (3)	3
Kahramanmaraş /Çağlayancerit (1)	1	Adana (1)	1
GAZİANTEP (58)	58	Adana/Seyhan (1)	1
Gaziantep /Şehitkâmil (15)	15	Adana/Yüreğir (1)	1
Gaziantep/Şahinbey (14)	14	DİYARBAKIR (2)	2
Gaziantep /İslâhiye (13)	13	Diyarbakır/Yenişehir (1)	1
Gaziantep (7)	7	Diyarbakır (1)	1
Gaziantep/Nurdağı (5)	5	ELÂZİĞ (2)	2
Gaziantep/Merkez (2)	2	Elâzığ/ Merkez (1)	1
Gaziantep/Araban (1)	1	Elâzığ (1)	1
Gaziantep/Yavuzeli (1)	1	MARDİN (1)	1

Tablo 2. Devamı

ŞANLIURFA (19)	19	Mardin/Kızıltepe (1)	1
Şanlıurfa (6)	6		
Şanlıurfa/Karaköprü (3)	3		
Şanlıurfa/Harran (2)	2		
Şanlıurfa/Suruç (2)	2		
Şanlıurfa/Birecik (2)	2		
Şanlıurfa/Viranşehir (1)	1		
Şanlıurfa/Eyyubiye (1)	1		
Şanlıurfa/Atatürk Barajı (1)	1		
Şanlıurfa/Siverek (1)	1		

Yukarıdaki tablo, anket formunun bizzat form dağıtılarak ve Google Forms üzerinden online olarak gelen cevaplar doğrultusunda hazırlanmış olup, çalışmadaki katılımcıların il ve ilçe bilgileri sayılarıyla birlikte verilmiştir.

Anketin uygulandığı zaman içerisinde çeşitli problemlerle karşılaşmıştır. Gönüllü katılımcı onam formunda katılımcıların imza atma gerekliliği çoğu depremde tarafından olumsuz karşılanmış, çalışma kapsamı hakkında bilgi verilmesine rağmen güven problemi yaşadıklarından cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir. Anket yapmak için başvuru bir kısım afetde ise depremde yaşadıklarını bir daha hatırlamak istemedikleri için ankete katılmak istememişlerdir. Google Forms üzerinden online olarak katılabilme imkânı da sunulan ankete link üzerinden dolandırıcılığın fazla olduğunu ve bu yüzden ankete katılmak istemediklerini de belirtenler olmuştur. Dini görüşleri sebebiyle dine soğuk ve olumsuz baktıklarını ifade edenler de olmuş bu sebeple ankete katılmak istemediklerini belirtmişlerdir.

4.1. Demografik Bilgiler

Tablo 3. Cinsiyet Frekansları

Cinsiyet	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Erkek	121	39.9 %	39.9 %
Kadın	182	60.1 %	100.0 %

Tablo 4. Eğitim Frekansları

Eğitim	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Lisans	179	59.1 %	59.1 %
Ortaöğretim (Lise)	33	10.9 %	70.0 %
Yüksek Lisans/Doktora	28	9.2 %	79.2 %
Ön lisans	39	12.9 %	92.1 %
İlkokul, Ortaokul	24	7.9 %	100.0 %

Tablo 5. Medeni Durum Frekansları

Medeni	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Bekar	167	55.1 %	55.1 %
Evli	136	44.9 %	100.0 %

Çalışmaya katılanların yarısından fazlasının (%60,1) kadın, yarısına yakınının (%39,9) erkek olduğu, %59,1'inin eğitim seviyesi lisans, %12,9'unun Ön lisans, %10,9'unun Ortaöğretim (Lise), %9,2'sinin Yüksek Lisans/Doktora, %7,9'unun İlkokul, Ortaokul olduğu, yarısından fazlasının (%55,1) medeni durumunun bekar, yarısına yakınının (%44,9) evli olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Meslek Frekansları

Meslek	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Akademisyen	7	2.3 %	2.3 %
Diğer	18	5.9 %	8.3 %
Emekli	7	2.3 %	10.6 %
Esnaf	2	0.7 %	11.2 %
Ev Hanımı	41	13.5 %	24.8 %
Memur	57	18.8 %	43.6 %
Mühendis	4	1.3 %	44.9 %
Serbest Meslek	11	3.6 %	48.5 %
Öğrenci	128	42.5 %	91.1 %
Öğretmen	7	2.3 %	93.4 %
İşçi	20	6.6 %	100.0 %

Katılımcıların meslek durumları incelendiğinde yarısına yakının (%42,5) öğrenci olduğu, beşte birlik kısmının (%18,8) memur, %13,5'inin ev hanımı, %6,6'sının işçi, %3,6'sının serbest meslek, diğer (%5,9) cevabını veren 18 katılımcının ise; Asker (n=2), Özel Sektör (n=2), Diğer (n=1), Ö.G.G Personeli (n=1), Sanatkar (n=1), Turizmci (n=1), Terzi (n=1), Sıhhi tesisat (n=1), Avukat (n=1), Kambiyoz uzmanı (n=1), Halı tasarım (n=1), Grafiker (n=1), Tarım/Hayvancılık (n=1), Tıbbi Mümessil (n=1), Hemşire (n=1), İmam Hatip adayı (n=1) olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Şehir Frekansları

Şehir	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Malatya	18	5.9 %	5.9 %
Şanlıurfa	19	6.3 %	12.2 %
Kahramanmaraş	69	22.8 %	35.0 %
Hatay	93	30.7 %	65.7 %
Gaziantep	58	19.1 %	84.8 %
Adana	3	1.0 %	85.8 %
Diyarbakır	2	0.7 %	86.5 %
Adıyaman	15	5.0 %	91.4 %
Elazığ	2	0.7 %	92.1 %
Osmaniye	14	4.6 %	96.7 %
Kilis	9	3.0 %	99.7 %
Mardin	1	0.3 %	100.0 %

Tablo 7’de katılımcıların deprem anında buldukları İl/İlçe bilgilerine bakıldığında üçte birlik kısmına yakınının (%30,7) Hatay ilinde (Hatay/Antakya(46), Hatay (11), Hatay/Defne (9), Hatay/İskenderun (5), Hatay/Reyhanlı (5), Hatay/Altınözü (5), Hatay/Kırıkhan (5), Hatay/Hassa (4), Hatay/Dörtyol (1), Hatay/Merkez (1), Hatay/Kumlu (1)), dörtte birlik kısmının (%22,8) Kahramanmaraş ilinde (Kahramanmaraş/Onikişubat (18), (Kahramanmaraş/Elbistan (17), Kahramanmaraş (14), Kahramanmaraş/Dulkadiroğlu (10), Kahramanmaraş/Afşin (7), Kahramanmaraş/Türkoğlu (1), Kahramanmaraş /Merkez (1), Kahramanmaraş /Çağlayancerit (1)), beşte birlik kısmının (%19,1) Gaziantep ilinde (Gaziantep /Şehitkâmil (15), Gaziantep/Şahinbey (14), Gaziantep /İslahiye (13), Gaziantep (7), Gaziantep/Nurdağı (5), Gaziantep/Merkez (2), Gaziantep/Araban (1), Gaziantep/Yavuzeli (1)), %6,3’ünün Şanlıurfa ilinde, %5,9’unun Malatya ilinde, %5’inin Adıyaman ilinde, %4,6’sının Osmaniye ilinde, %3’ünün Kilis ilinde, %1’inin Adana, %0,7’sinin Diyarbakır, %0,7’sinin Elazığ, %0,3’ünün Mardin ilinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Yakın Kaybı Frekansları

Yakın Kaybı	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Evet	123	40.6 %	40.6 %
Hayır	180	59.4 %	100.0 %

Tablo 8 verilerine bakıldığında 6 Şubat 2023 depremlerinde katılımcıların beşte üçlük kısmının (%59,4) yakınına kaybetmediği, beşte ikilik kısmının (%40,6) ise yakınına kaybettiği görülmektedir.

Tablo 9. Din Eğitimi Frekansları

Din Eğitimi	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Evet	283	93.4 %	93.4 %
Hayır	20	6.6 %	100.0 %

Tablo 10. Formal Din Eğitimi Frekansları

Formal Din Eğitimi	Sayı	Toplamın yüzdesi	Toplam %
Evet	241	79.5 %	79.5 %
Hayır	62	20.5 %	100.0 %

Tablo 9 ve 10 incelendiğinde katılımcıların neredeyse tamamının (%93,4) din eğitimi aldığını, %6,6'sının din eğitimi almadığını belirtmiştir. Formal din eğitimi alanların oranı ise %79,5 iken almayanların oranı %20,5 olduğu görülmektedir.

4.2. Ölçeğe Ait Geçerlilik ve Güvenilirlik Bulguları

Araştırmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Ölçek geliştirilirken pilot uygulama yapılmış ve ilk uygulama olarak kabul edilmiştir. Ölçeğin uygulandığı 319 katılımcıya tekrardan ulaşmanın zorluğu ve psikolojik durumlarının değişebileceği düşünülmüştür. Bu durum ölçeğin geçerliliğini ve güvenilirliğini olumsuz etkileyebileceğinden başka bir uygulama yapılmamıştır. Bu bölümde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına tablolar halinde yer verilmektedir.

Tablo 11. Bartlett'in Küresellik Testi

χ^2	Df	p
4847	435	< .001

Ölçeğin 1 maddesi .49 (faktörleşmez), 1 maddesinin .65 (kötü), 1 maddesinin .71 (orta düzey) ve 5 maddesinin KMO değeri .81 ile .89 (iyi) arasında değişmektedir. Diğer tüm maddelerin KMO değerleri .90'ın üzerindedir. Yurdabakan ve Çüm'e (2017, s.118) göre .80-.89 arası KMO değerleri faktörleşebilirlik için iyi değer olarak kabul edilirken, .90 üzerindeki değerler mükemmel olarak kabul edilmektedir.

Tablo 12. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

AÇIKLAYICI FAKTÖR ANALİZİ SONUÇLARI	Madde No	Faktör
Depremlerle ilgili karşılaştığım problemleri Allah'ın bizi imtihanı olarak yorumlarım.	d1	
Din eğitimim sayesinde afet durumlarında daha sağlıklı düşünebiliyorum.	d2	1
Depremi ve getirdiği problemleri yaşamış olmama rağmen sahip olduğum dini bilgi ve birikimim sayesinde çöküntüye uğramadım.	d3	1
Afetlerde duygusal olarak çökmememin en önemli sebebi aldığım din eğitimidir.	d4	1
Öğrendiğim sureleri deprem anında okudum.	d5	
Kriz anlarında dua ederim.	d6	
Aldığım din eğitimi depreme ilişkin davranışlarımı hiç etkilemedi.	d7	
Din eğitiminin insanların afetlerle baş etmesine yardımcı olacağını düşünüyorum.	d8	1
Karşılaştığım problemlerle aklımı kullanarak baş edebilmem aldığım din eğitimi sayesinde.	d9	1
Problemlerle başa çıkmada aldığım din eğitimi yardımcı olur.	d10	1
Depremi ve getirdiği problemleri yaşamış olmama rağmen sahip olduğum din eğitimi sayesinde yaşama sevincimi kaybetmedim.	d11	1
Yaptığım ibadetler problemlerle başa çıkmada bana güç verir.	d12	
Depremde yaşadığım olumsuzluklardan sonra ibadet etmeyi bıraktım.	d13	
Depremden sonra daha istekli olarak ibadetlerimi yapıyorum.	d14	
Din eğitimi bilgi ve birikimimi hayata geçirmiş olsaydım deprem sırasında daha doğru davranabilirdim.	d15	
Din eğitimi alanlar afet sırasında daha soğukkanlı davranır.	d16	
Aldığım din eğitiminin depreme ilişkin olumsuz düşüncelerle başa çıkmada bana yardımcı olduğunu düşünmüyorum.	d17	
Din eğitimimde öğrendiklerimi hayata geçirmiş olsaydım olumsuz konuları daha az düşünürdüm.	d18	

Tablo 12. Devamı

Yaşadıklarımın kader olduğunu düşünüyorum.	d19	
Din eğitimim sayesinde deprem sonrası-sonrasında yaşadıklarımın kader değil ihmallerin ve bilgisizliğin bir sonucu olduğunu düşünüyorum.	d20	
Afet anında korkumu dua ederek gidermeye çalıştım.	d21	
Afet anında ve sonrasında ruhsal çöküntü yaşamamamın en önemli sebebi aldığım din eğitimidir.	d22	1
Karşılaştığım problemlerin çözümünde yardımcı olacak din eğitimini almaya ruhsal olarak hazırım.	d23	1
Beni aşan problemlerde anlayamadığım bir hikmet vardır diye düşünürüm.	d24	
Dini bilgilerim sayesinde depremin olumsuz duygusal sonuçlarını daha az deneyimledim.	d25	1
Depremde yaşadıklarımın sonra ibadetlerimin sıklığı azaldı.	d26	
İnancım problemlerle başa çıkmada bana güç verir.	d27	
Din eğitimi almak insanların afetlerden sonra olumsuz davranışlar sergilemesine engel olur.	d28	1
Depremde yaşadıklarımın sonra daha sık dua etmeye başladım.	d29	
Din eğitimim sayesinde yaşadığım problemlere çözüm üretebilirim.	d30	1

Tablo 13. Öz değerler

Faktör	Özdeğer
1	11.29510
2	1.04624
3	0.74508
4	0.57033
5	0.51767

Beş faktörün öz değerleri (eigenvalues) tablo 13'te sunulmuştur. Dördüncü ve beşinci faktörün hem öz değerinin birden küçük olması hem de bu faktöre ait maddelerin diğer faktörlerle de ilişkili olması nedeniyle bu faktöre ilişkin maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Üçüncü faktörün öz değeri birden küçük olmasına karşın bu faktöre ilişkin karar doğrulayıcı faktör analizinde verilecektir. Açıklayıcı faktör analizi 2 veya 3 faktörlü bir yapıyı önermektedir.

“Din eğitiminin faydası” olarak belirlenen 1.Faktörün ismi Fayda olarak kısaltılmıştır.

Tablo 14. Açıklayıcı Faktör Analizi

	Faktör		Benzersizlik
	1	2	
D2	0.811		0.373
D3	0.699		0.566
D4	0.712		0.401
D5			0.883
D8	0.793		0.397
D9	0.877		0.292
D10	0.860		0.322
D11	0.663		0.518
D15		0.626	0.456
D16	0.443	0.344	0.512
D18		0.904	0.217
D22	0.688		0.435
D23	0.680		0.489
D25	0.628		0.557
D28	0.420		0.685
D30	0.767		0.381

Not. 'Minimum kalıntı' ekstraksiyon yöntemi 'oblimin' rotasyonu ile birlikte kullanılmıştır.

Açıklayıcı faktör analizinde minimum residual yönteminde oblimin rotasyonu kullanılmıştır. Ölçeğin faktör yapısı ve maddelerin faktör yükleri tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 15. Açıklayıcı Faktör Güvenilirlik Analizi

Cronbach'ın α'sı	
Ölçek	0.930

Tablo 16. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

Madde Güvenilirlik İstatistikleri

Madde düşerse	
Cronbach'ın α'sı	
D2	0.923
D3	0.927
D4	0.923
D5	0.934
D8	0.923
D9	0.922
D10	0.923
D11	0.925
D15	0.928
D16	0.925
D18	0.928
D22	0.923
D23	0.925
D25	0.926
D28	0.929
D30	0.923

Açıklayıcı faktör analizi sırasında yapılan güvenirlik analizleri yukarıda belirtilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .93 olduğu görülmektedir.

Ölçekte din eğitimi ile ilişkili olmayan dolgu maddeler koyulmuştur ve bu maddeler analizde ele alınmamıştır. Yukarıdaki yapıya göre 5, 15, 16 ve 18 numaralı maddeler çıkarılmıştır. Geriye 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 22, 23, 25, 28 ve 30 numaralı maddeler kalmıştır. Bu doğrultuda doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Bu 12 madde ile doğrulayıcı faktör analizleri şunlardır:

Tablo 17. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Faktör	Gösterge	Tahmin	SE	Z	p
Faktör 1	D2	0.795	0.0488	16.27	<.001
	D3	0.706	0.0570	12.37	<.001
	D4	0.912	0.0590	15.47	<.001
	D8	0.826	0.0524	15.78	<.001
	D9	0.918	0.0530	17.32	<.001
	D10	0.780	0.0463	16.85	<.001
	D11	0.654	0.0485	13.49	<.001
	D22	0.857	0.0578	14.83	<.001
	D23	0.657	0.0472	13.92	<.001
	D25	0.707	0.0554	12.76	<.001
	D28	0.660	0.0676	9.77	<.001
	D30	0.795	0.0505	15.73	<.001

Tablo 18. Kovaryans Bulguları

		Tahmin	SE	Z	p
D2	D2	0.3725	0.0346	10.75	<.001
D3	D3	0.6751	0.0584	11.56	<.001
	D4	0.1235	0.0409	3.02	0.002
D4	D4	0.5819	0.0533	10.92	<.001
D8	D8	0.4479	0.0412	10.86	<.001
D9	D9	0.3878	0.0383	10.12	<.001
	D10	0.0920	0.0259	3.55	<.001
D10	D10	0.3109	0.0302	10.29	<.001
D11	D11	0.4608	0.0402	11.47	<.001
D22	D22	0.5891	0.0532	11.07	<.001
D23	D23	0.4203	0.0372	11.29	<.001
	D30	0.1018	0.0281	3.63	<.001
D25	D25	0.6287	0.0543	11.57	<.001
D28	D28	1.0781	0.0905	11.92	<.001
D30	D30	0.4177	0.0385	10.84	<.001

Tablo 19. Kalan Kesitler

	Tahmin	SE	Z	p
D2	1.90	0.0576	33.1	<.001
D3	2.11	0.0622	33.9	<.001
D4	2.17	0.0683	31.7	<.001
D8	1.96	0.0611	32.1	<.001
D9	2.10	0.0637	32.9	<.001
D10	1.93	0.0551	35.1	<.001
D11	1.95	0.0542	36.1	<.001
D22	2.19	0.0661	33.2	<.001
D23	2.01	0.0530	37.9	<.001
D25	2.32	0.0610	38.0	<.001
D28	2.31	0.0707	32.7	<.001
D30	2.01	0.0588	34.2	<.001

Tablo 20. Tam Uyum için Test

χ^2	df	p
136	51	<.001

Tablo 21. Uyum Ölçütleri

CFI	TLI	SRMR	RMSEA	RMSEA 90% CI	
				Lower	Upper
0.962	0.950	0.0340	0.0742	0.0593	0.0894

Doğrulayıcı Faktör Analizi yapıldığında RMSEA = .0742 (<0,080), CFI = .962 (>0,900) ve TLI = .95 (>0,900) değerlerinin kabul edilebilir uyum düzeyinde olduğu, tek faktörlü 12 maddeli yapının uygun olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2(136, N=136)$, $p<.001$, $\chi^2/df = 51$, RMSEA = .07, SRMR = .03).

4.2.1. Güvenilirlik

Tablo 22. Doğrulayıcı Faktör Güvenilirlik Analizi

Ölçek Güvenilirlik İstatistikleri

	Cronbach'ın α'sı
Ölçek	0.931

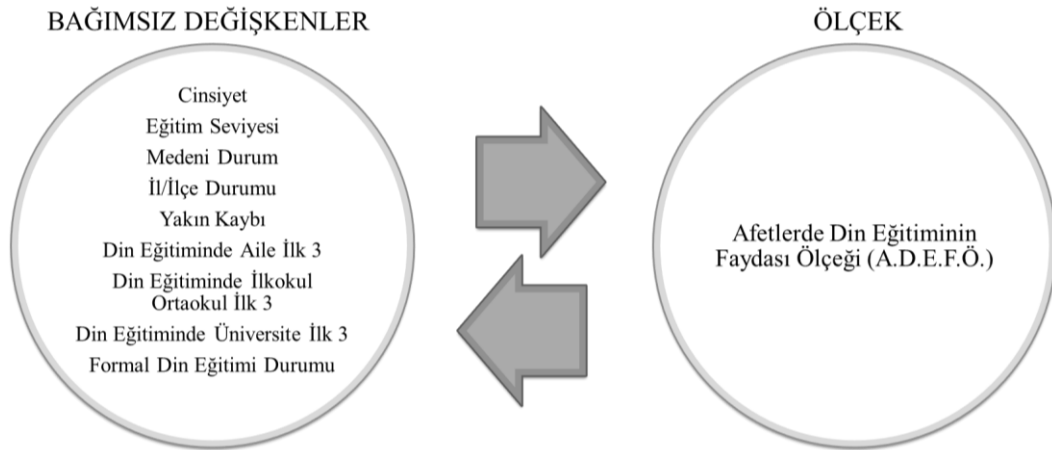
Tablo 23. Doğrulayıcı Faktör Güvenilirlik Analizi

Madde Güvenilirlik İstatistikleri

	Madde düşerse
	Cronbach'ın α'sı
D2	0.923
D3	0.928
D4	0.923
D8	0.924
D9	0.921
D10	0.922
D11	0.926
D22	0.924
D23	0.926
D25	0.927
D28	0.933
D30	0.923

Doğrulayıcı faktör analizi maddeleriyle (12 madde) yapılan güvenilirlik analizleri yukarıda belirtilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .93 olduğu görülmektedir. Ölçeğin güvenilirlik özelliğine sahip olması için iç tutarlılık göstergesi Cronbach alfa değerinin 0.70'ten yukarı olması gerekir (Cronbach, 1990). Ölçeğin tamamı gerekli güvenilirlik değerine sahiptir.

4.3. Verilere Ait Bulgular

Şekil 11. Bağımsız Değişkenler

4.3.1. Korelasyon Analizi Bulguları

Tablo 24. Korelasyon Matrisi

		A.D.E.F.Ö.	Yas	İbadetS	Dindarlık
A.D.E.F.Ö.	Pearson's r	—			
	df	—			
	p-value	—			
Yas	Pearson's r	- 0.070	—		
	df	296	—		
	p-value	0.230	—		
İbadetS	Pearson's r	- 0.517 ***	0.157 **	—	
	df	301	296	—	
	p-value	< .001	0.007	—	
Dindarlık	Pearson's r	- 0.272 ***	0.195 ***	0.430 ***	—
	df	301	296	301	—
	p-value	< .001	< .001	< .001	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

İbadet sürelerinin, Afetlerde Din Eğitiminin Faydası Ölçeğine (A.D.E.F.Ö.) ait maddeleri arasında negatif korelasyon bulunmuştur, ($r = -.52$ $p < .001$). Dindarlık ile A.D.E.F.Ö. toplam puanı ($r = -.27$ $p < .001$) arasında negatif korelasyon bulunmuştur. Dindarlık ile yaş ($r = .20$ $p < .001$) ve ibadet süreleri ($r = .43$ $p < .001$) arasında pozitif korelasyon bulunmuştur.

4.3.2. Cinsiyet Farklılıkları

Tablo 25. Cinsiyet Farklılıklarına Göre T-Test Analizi Sonuçları

		İstatistik	df	p
A.D.E.F.Ö.	Student's t	-0.131 ^a	301	0.896
Dindarlık	Student's t	-0.349 ^a	301	0.727
İbadetS	Student's t	-0.184 ^a	301	0.854

Note. $H_a \mu_{Erkek} \neq \mu_{Kadın}$

^a Levene testi anlamlıdır ($p < .05$), bu da eşit varyans varsayımının ihlal edildiğini göstermektedir.

Tablo 26. Cinsiyet Farklılıkları Grup Açıklamaları

	Grup	N	Ortalama	Medyan	SS	SE
A.D.E.F.Ö.	Erkek	121	24.9	23.0	11.0	1.00
	Kadın	182	25.0	24.0	8.67	0.643

Afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminin rolü, katılımcıların cinsiyet farklılıklarına göre analiz sonuçları Tablo 26'da gösterilmektedir. Katılımcıların cinsiyet farklılıklarına göre ibadet süreleri, dindarlık düzeyleri ve A.D.E.F.Ö. toplam puanının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için Student's t analizi kullanılmıştır. Ölçek toplam puanı incelendiğinde cinsiyetler arası fark bulunmamıştır. Aynı zamanda katılımcıların ibadet süreleri ve dindarlık düzeylerinde de cinsiyetler arası fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.3.3. Eğitim Seviyelerine Göre

Tablo 27. Eğitim Seviyelerine Göre Ölçekten Alınan Puanlar

	Eğitim	A.D.E.F.Ö.
Ortalama	Lisans	24.9
	Ortaöğretim (Lise)	22.8
	Yüksek Lisans/Doktora	25.3
	Ön lisans	26.0
	İlkokul, Ortaokul	26.3
Standart sapma	Lisans	9.60
	Ortaöğretim (Lise)	6.93
	Yüksek Lisans/Doktora	10.8
	Ön lisans	10.9
	İlkokul, Ortaokul	10.0

303 katılımcı üzerinden yapılan araştırmaya göre, afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminden faydalanma düzeylerinin mezuniyet durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı tablo 27’de gösterilmektedir. İlkokul, ortaokul (Ort. = 26.3, SS = 10.0), ortaöğretim (lise) (Ort. = 22.8, SS = 6.93), ön lisans (Ort. = 26.0, SS = 10.9), lisans (Ort. = 24.9, SS = 9.6), yüksek lisans/doktora (Ort. = 25.3, SS = 10.8) mezuniyet durumları ile ölçek toplam puanı arasında fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.3.4. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında Aileyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre

Tablo 28. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında Aileyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre Açıklamalar

	Aileilk3*	A.D.E.F.Ö.
Ortalama	1 Evet	25.2
	2 Hayır	24.5
Standart sapma	1 Evet	9.25
	2 Hayır	10.3

*Katılımcılardan din eğitimlerinde en çok vakit harcadıkları ilk 3 kurumu seçmeleri istenmiştir. Eğer aile bu ilk üç kurumun içerisindeyse bu değişken “Evet” olarak kodlanmış, aile ilk 3 kurumda seçmeyen katılımcılar için bu değişken “Hayır” olarak kodlanmıştır.

Katılımcılardan din eğitimini aldığı kurumlar içinde ilk üç sıraya aileyi seçenlerin ortalamaları (Ort. = 25.2, SS = 9.25) ile aileyi ilk üçe seçmeyenlerin ortalamaları (Ort. = 24.5, SS = 10.3) arasında fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.3.5. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında İlkokul ve Ortaokulu İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre

Tablo 29. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında İlkokul ve Ortaokulu İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre T-Test Analizi Sonuçları

						95% Güven Aralığı		
A.D.E.F.Ö.	Student's t	İstatistik	df	p	Efekt Boyutu	Alt	Üst	
		2.46	30	0.01	Cohen's d	0.28	0.05	0.51
			1	4		7	72	6

Note. $H_a \mu_{Evet} \neq \mu_{Hayır}$

Tablo 30. Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında İlkokul ve Ortaokulu İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre Grup Açıklamaları

	Grup	N	Ortalama	Medyan	SS	SE
A.D.E.F.Ö.	Evet	126	26.6	25.0	10.3	0.919
	Hayır	177	23.8	23.0	9.01	0.678

Katılımcıların din eğitimini aldığı kurumlarda ilkokul ve ortaokulu ilk üçte seçenler ile seçmeyenler arasında ibadet süreleri dindarlık düzeyleri ve A.D.E.F.Ö. toplam puanının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için Student's t analizi kullanılmıştır. Ölçek toplam puanında din eğitiminde ilkokul ve ortaokulu ilk üçte seçip seçmediklerine göre fark bulunmuştur, $t(301) = 2.46$, $p = .014$. Ölçek toplam puanında din eğitimini aldığı kurumlar arasında ilkokul ve ortaokulu ilk üçte seçenlerin ortalaması (Ort. = 26.6, SS = 10.3) seçmeyenlere (Ort. = 23.8, SS = 9.01) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yani din eğitimini aldığı kurumlar arasında ilkokul ve ortaokulu ilk üçte seçenlerin ölçek toplam puanı seçmeyenlere göre daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır.

4.3.6. Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında Üniversiteyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre

Tablo 31. Din Eğitimini Aldığı Kurumlar Arasında Üniversiteyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre T-Test Analizi Sonuçları

		İstatistik	df	p	Efekt Boyutu	95% Güven Aralığı	
						Alt	Üst
A.D.E.F.Ö.	Student's t	-2.01 ^a	30	0.045	0.244	-0.482	0.00515

Note. $H_a \mu_1 \neq \mu_2$

^a Levene testi anlamlıdır ($p < .05$), bu da eşit varyans varsayımının ihlal edildiğini göstermektedir.

Tablo 32. Din Eğitimi Aldığı Kurumlar Arasında Üniversiteyi İlk Üçte Seçip Seçmeme Durumuna Göre Grup Açıklamaları

	Grup	N	Ortalama	Medyan	SS	SE
A.D.E.F.Ö.	Evet	103	23.4	24.0	7.95	0.783
	Hayır	200	25.8	24.0	10.4	0.732

A.D.E.F.Ö. toplam puanı incelendiğinde din eğitimi aldığı kurumlar arasında üniversiteyi ilk üçte seçip seçmeme durumlarına göre değişkenlik göstermiştir, $t(301) = -2.01, p = .045$. Üniversiteyi ilk üçte seçmeyenlerin ölçek toplam puanı (Ort. = 25.8, SS = 10.4), üniversiteyi ilk üçte seçenlerden (Ort. = 23.4, SS = 7.95) yüksektir.

Yani din eğitimi aldığı kurumlar arasında üniversiteyi ilk üçte seçmeyenlerin ölçek toplam puanı seçenlere göre daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır.

4.3.7. Formal Din Eğitimi Alıp Almama Durumuna Göre

Tablo 33. Formal Din Eğitimi Alıp Almama Durumuna Göre Açıklamalar

	FormalDinEgitimi	A.D.E.F.Ö.
Ortalama	Evet	24.7
	Hayır	26.2
Standart sapma	Evet	9.38
	Hayır	10.7

Formal din eğitimi alanların ortalaması (Ort. = 24.7, SS = 9.38) ile formal din eğitimi almayanların ortalaması (Ort. = 26.2, SS = 10.7) arasında fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.3.8. Depremde Yakın Kaybı Durumlarına Göre

Tablo 34. Depremde Yakın Kaybı Durumlarına Göre T-Test Analizi Sonuçları

	İstatistik	df	p
A.D.E.F.Ö. Student's t	-0.857	301	0.392

Note. $H_a \mu_{Evet} \neq \mu_{Hayır}$

Tablo 35. Depremde Yakın Kaybı Durumlarına Göre Açıklamalar

	YakınKaybı	A.D.E.F.Ö.
Ortalama	Evet	24.4
	Hayır	25.4
Standart sapma	Evet	10.3
	Hayır	9.22

Bulgulardan hareketle A.D.E.F.Ö. toplam puanları açısından depremde yakınıni kaybedenlerin ortalaması (Ort.= 24.4, SS = 10.3) ile depremde yakınıni kaybetmeyenler ortalaması (Ort. = 25.4, SS = 9.22) arasında fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.3.9. Medeni Durumlarına Göre

Tablo 36. Medeni Durumlarına Göre Açıklamalar

	Medeni	A.D.E.F.Ö.
Ortalama	Bekar	26.1
	Evli	23.6
Standart sapma	Bekar	9.98
	Evli	9.09

Katılımcıların 6 Şubat 2023 depremleri anında ve sonrasında karşılaştıkları problemleri çözmede din eğitiminin rolü, medeni durumlarına göre analiz sonuçları Tablo 36’da gösterilmektedir. Medeni durumu bekar olanların ortalaması (Ort. = 26.1, SS = 9.98) ile medeni durumu evli olanların ortalaması (Ort. = 23.6, SS = 9.09) arasında fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.3.10. İllere Göre Durumu

Tablo 37. Katılımcıların Deprem Anında Buldukları İllere Göre ANOVA Analizi Sonuçları

	F	df1	df2	p
A.D.E.F.Ö.	1.447	2	176	0.238
Dindarlık	0.483	2	171	0.618
Yas	0.535	2	145	0.587

Tablo 38. Katılımcıların Deprem Anında Buldukları İllere Göre Grup Açıklamaları

	BN	N	Ortalama	SS	SE
A.D.E.F.Ö.	Hatay	93	25.82	9.447	0.9796
	Kahramanmaraş	67	23.52	7.997	0.9770
	Diğer	143	25.10	10.454	0.8742
Dindarlık	Hatay	93	3.08	0.647	0.0671
	Kahramanmaraş	67	2.99	0.685	0.0837
	Diğer	143	3.08	0.809	0.0677
Yas	Hatay	90	31.56	11.619	1.2247
	Kahramanmaraş	65	31.71	11.908	1.4770
	Diğer	143	30.34	9.514	0.7956

Katılımcıların deprem anında buldukları illere göre yaş, dindarlık düzeyleri ve A.D.E.F.Ö. toplam puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için Tek yönlü ANOVA kullanılmıştır. Ölçek toplam puanı incelendiğinde deprem anında buldukları illere göre fark bulunmamıştır. Aynı zamanda katılımcıların dindarlık düzeyleri ve yaşlarında da deprem anında buldukları illere göre fark bulunmamıştır, $p > .05$.

4.4. Yorumlar

Araştırmada, katılımcıların din eğitimini aldığı kurumlar arasında ilkokul ve ortaokulu ilk üç tercihi arasında buldurup buldurmamalarına göre Afetlerde Din Eğitiminden Faydalanma Ölçeği toplam puanlarında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Yapılan bağımsız örneklem için t-testi sonucunda, ilkokul ve ortaokul düzeyinde din eğitimi veren kurumları ilk üç tercihi arasında belirten bireylerin, bu kurumları tercih etmeyen bireylere kıyasla afetlerde din eğitiminden daha fazla faydalandıkları saptanmıştır. Ulaşılan bu sonuç, ilkokul ve ortaokulda alınan formal din eğitiminin, bir başka ifade ile zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretim programı çerçevesinde edinilen donanımın afetlerle başa çıkmada bireye katkı sağladığını göstermektedir. Buna karşın, aileden alınan din eğitiminin ilk üç tercih arasında yer alması ile ölçekte anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Bu durum, eğitim kurumlarının sağladığı din eğitiminin, aileden alınan din eğitime kıyasla afet gibi kriz durumlarında din eğitiminden faydalanma düzeyini belirlemede daha etkili olduğunu düşündürmektedir. Okul ortamı, yapılandırılmış müfredat ve sistematik din öğretim ile bireylerin dini bilgi birikimi, tutumları ve başa çıkma becerileri daha bilinçli ve kapsamlı şekilde şekillenebilir. Ayrıca okulda verilen din eğitimi, sosyal etkileşim ve akran grubu etkisiyle bireylerin dini öğrenme süreçlerine ve bu bilgileri kullanma biçimlerine önemli katkılar sunabilir (Satur, 2011, s.119; Kaya, 2025, s. 172-173). Bu bağlamda, ilkokul ve ortaokulda alınan din eğitiminin erken yaşta bireylerin dini referansları kriz anlarında etkin biçimde kullanmalarına zemin hazırladığı söylenebilir.

Buna karşın bu formal eğitimin olumlu katkısı üniversite düzeyinde gözlenememiştir. Din eğitimini aldığı kurumlar arasında üniversiteyi ilk üç tercihi arasında buldurumama durumu ile ölçek toplam puanı arasında da anlamlı bir

farklılık bulunmuştur. Üniversiteyi ilk üçte tercih etmeyen bireylerin ölçek puanları, anlamlı düzeyde olmasa da üniversiteyi ilk üçte tercih edenlerden daha yüksek çıkmıştır. Aksaç ve Aksaç, afet algısının din temelli olup olmadığını araştırdığı çalışmada katılımcıların eğitim seviyeleri yükseldikçe dini yorumla ve dindarlık düzeylerinde azalma olduğunu tespit etmiştir (Aksaç ve Aksaç, 2023, s. 45).

Bu durum, üniversite aşamasında din eğitiminin bireylerin dini başa çıkma mekanizmalarına etkisinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu düşündürmektedir. Üniversite eğitimi genellikle daha eleştirel düşünme, bilimsel sorgulama ve farklı perspektiflerle karşılaşmayı içerdiği için, bireylerin dini referanslara yaklaşımında değişikliklere yol açabilir. Bazı durumlarda, bu durum dini tutumların esnekleşmesi veya dini inançların sorgulanması şeklinde ortaya çıkabilir ve bu da afet gibi kriz dönemlerinde din eğitiminden faydalanma puanlarında azalmaya neden olabilir. Ayrıca üniversite eğitimi sırasında edinilen farklı sosyal ve kültürel deneyimler de dini başa çıkma stratejilerini etkileyebilir. Ekşi tarafından yapılan çalışma da fakülteler arası olumsuz dini başa çıkma tarzını en çok İlahiyat fakültesi öğrencilerinin kullandıkları görülmüştür (Ekşi, 2001, s. 93). Çayır ve Arpacı tarafından yapılan araştırmada ise İlahiyat, Eğitim ve Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin, İİB ve Ziraat Fakültesi öğrencilerine göre Dini Başa Çıkma Ölçeğinin Olumlu Dini Arayış boyutundaki toplam puanları daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Çayır ve Arpacı, 2011, s. 238). Bireyde eğitim seviyesi arttıkça dine karşı olumsuz tutum ve mesafenin arttığı bazı çalışmalarca ifade edilmiştir (Köktaş, 1993, s. 215; Sherkat ve Ellison, 2004, s. 230).

Öte yandan, ilkokul ve ortaokulda sistematik ve temel dini eğitim almış bireylerin dini bilgi ve tutumlarının, afet gibi zorlayıcı koşullarda başvuru kaynakları olarak daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Aileden alınan din eğitiminin ölçekte anlamlı etkisinin olmaması ise, okul temelli din eğitiminin kurumsal yapısı ve sosyal etkileşim dinamiklerinin önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, din eğitiminin düzeyine ve kurum türüne bağlı olarak afetlerde din eğitiminden faydalanma biçimleri farklılaşmakta; erken yaşta sistematik din eğitimi alan bireyler kriz dönemlerinde dini başa çıkma kaynaklarını daha yoğun kullanırken, üniversite düzeyinde din eğitimini önceliklendirmeyen bireylerde bu kullanımın arttığı görülmektedir. Bu karmaşık ilişkiyi daha iyi anlamak için, din

eğitiminin içerik ve nitelik özelliklerinin, ayrıca bireysel farklılıkların dikkate alındığı uzunlamasına ve karma yöntemli araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminin rolü incelenirken, katılımcıların cinsiyet farklılıklarına göre ibadet süreleri, dindarlık düzeyleri ve Afetlerde Din Eğitiminden Faydalanma Ölçeği toplam puanı arasındaki farklılıklar da analiz edilmiştir. Yapılan Student's t testi sonuçları, ölçek toplam puanı açısından erkek ve kadın katılımcılar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Benzer şekilde, ibadet süresi ve dindarlık düzeyi değişkenlerinde de cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Bu bulgular, din eğitiminin afet anı ve sonrasındaki faydalanma düzeyinin hem erkek hem de kadın katılımcılar için benzer olduğunu göstermektedir. Cinsiyetin, afet durumlarında din eğitiminin sağladığı psikolojik ve davranışsal başa çıkma desteği üzerindeki etkisinin sınırlı ya da önemsiz olduğu düşünülebilir. Ayrıca, ibadet süresi ve dindarlık düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmaması, dini pratikler ve inanç yoğunluğunun her iki cinsiyet için benzer olduğunu işaret etmektedir.

Bu durum, din eğitiminin afet koşullarında sunabileceği koruyucu ve destekleyici etkilerin cinsiyet farkı gözetmeksizin genel bir rol oynadığını düşündürmektedir. Önceki çalışmalar da afet ve kriz dönemlerinde dinin psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma mekanizmalarında cinsiyetten bağımsız olarak önemli bir kaynak olduğunu vurgulamaktadır (Salim ve Certel, 2024, s. 20). Ancak, kültürel ve sosyo-demografik faktörlerin cinsiyet farklılıklarını etkileyebileceği göz önünde bulundurularak, farklı bağlamlarda ve daha geniş örneklerle yapılacak çalışmalar önerilmektedir.

İbadet süreleri ile Afetlerde Din Eğitiminin Etkisi Ölçeği (A.D.E.F.Ö.) maddeleri arasında anlamlı ve orta düzeyde negatif bir korelasyon bulunmuştur (Benzer şekilde, dindarlık ile ölçek toplam puanı arasında da zayıf ancak anlamlı bir negatif ilişki). Bu bulgular, bireylerin ibadet süreleri ve dindarlık düzeyi arttıkça, geçmişte aldıkları din eğitiminden sağladıkları fayda algısının azaldığını göstermektedir.

Burada ölçeğin, bireylerin geçmişteki din eğitimlerinden (örneğin okul, aile gibi kurumlarda verilen eğitimlerden) ne ölçüde yararlandıklarını değerlendirdiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda, daha yüksek dindarlık ve ibadet sürelerine sahip

bireyler, geçmişte aldıkları din eğitimi deneyimlerinden daha az fayda sağladıklarını düşünebilirler. Bu durumun birkaç nedeni olabilir: Öncelikle, yüksek dindarlığa sahip bireyler, dini bilgilerini ve başa çıkma stratejilerini kendi bireysel ibadet ve dini pratiklerinden kazanmış olabilir; dolayısıyla kurumsal ya da sistematik din eğitimlerinden beklenen faydayı daha az deneyimleyebilirler. Ayrıca, bu bireyler için din eğitiminin içeriği veya sunumu yetersiz veya ilgilerini karşılamayan nitelikte olabilir. Ancak şunun da dikkatten kaçmaması gerekmektedir: ilkokul, ortaokul ve lise öğretim programlarında 1982 yılından itibaren zorunlu din eğitimi (DKAB dersi) vardır. Ayrıca araştırmaya katılan daha yüksek dindarlık ve ibadet sürelerine sahip bireylerin belki birçoğunun dini inanç ve yaşantılarının temelini bu zorunlu din eğitiminin oluşturduğu unutulmamalıdır.

Öte yandan, dindarlık ile yaş arasında pozitif bir ilişki bulunması, yaş ilerledikçe bireylerin dini bağlılıklarının arttığını göstermektedir. Ayrıca, dindarlık ile ibadet süreleri arasında daha güçlü bir pozitif korelasyon olması, dini bağlılığın pratik ibadetlerle paralel olarak geliştiğini desteklemektedir. Bu sonuçlar, bireylerin yaşam deneyimleri ve dini gelişimlerinin zaman içinde derinleştiğine işaret eder.

Ancak, ibadet süresi ve dindarlığın geçmiş din eğitimlerinden alınan fayda ile ters yönlü ilişkisi, farklı dini bağlılık düzeylerine sahip bireylerin geçmiş din eğitimlerinden yararlanma algılarının farklılaştığını göstermektedir. Bu, din eğitimlerinin içeriğinin ve sunumunun, farklı inanç düzeylerine ve dini pratiklere sahip bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olarak çeşitlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle, kurumsal din eğitimleri, yüksek dindarlık ve düzenli ibadet pratiğine sahip bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirildiğinde, bu bireylerin eğitimlerden algıladıkları fayda artabilir.

Sonuç olarak, bu bulgular bireylerin dini bağlılıkları ve ibadet alışkanlıkları ile din eğitimi donanımlarından algılanan fayda arasında karmaşık bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Gelecekteki çalışmaların, farklı dini bağlılık gruplarının geçmiş din eğitimlerinden yararlanma deneyimlerini daha ayrıntılı incelemesi, din eğitim programlarının etkinliğini artırmak ve bireylerin gereksinimlerine daha iyi cevap vermek açısından önemli olacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Afet anında ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminin etkisi nedir? temel problem sorusu esas alınarak gerçekleştirilen bu araştırmada Kahramanmaraş (Türkiye) merkezli Türkiye ve komşu ülkelerinde hissedilen 6 Şubat 2023 tarihli 04:17 ve 13:24 saatlerinde 7,7 ve 7,6 büyüklüğündeki depremleri yaşamış 319 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışma ile afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada din eğitiminin rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada tarama modeli, karma araştırma, literatür taraması, doküman incelemesi ve anket yöntemleri kullanıldığı için çalışma nitel destekli nicel araştırma türündendir. Çalışmanın tüm sürecinde odak grup görüşmesi yöntemi, anket katılımcılarının seçiminde kartopu örnekleme ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından Afetlerde Din Eğitiminin Faydası Ölçeği geliştirilmiş ve 48 kişi ile pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonrası yapılan analiz sonucunda 3 faktörlü 23 maddeli yapının uygun olması, CFI ve TLI'nın .90 üzerinde olması ve RMSEA'nın .08'den küçük olmasından dolayı geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılım sağlayacaklar için gönüllü katılımcı onam formu hazırlanmıştır. Yapılandırılmış 5'li Likert olarak tasarlanan 23 maddeli ölçek, araştırmacı tarafından 19 Mart-10 Mayıs 2024 tarihleri arasında Gaziantep, Hatay ve Kahramanmaraş illerinde yüz yüze, afet bölgesi ilan edilen illerin hepsinde ise Google Forms aracılığı ile uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Jamovi isimli uygulamada analiz edilmiştir.

Çalışmaya katılanların %60,1'i kadın, %39,9'u erkektir. Katılımcıların eğitim seviyeleri %59,1'i lisans, %12,9'u ön lisans, %10,9'u ortaöğretim (lise), %9,2'si yüksek lisans/doktora, %7,9'u ilkokul, ortaokuldur. Medeni durumları %55,1'i bekar, %44,9'u evli olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların meslek durumları %42,5 öğrenci, %18,8 memur, %13,5 ev hanımı, %6,6 işçi ve %3,6'sının serbest meslek olduğu görülmektedir. Deprem anında buldukları il/ilçe bilgileri %30,7'si Hatay, %22,8'i Kahramanmaraş, %19,1'i Gaziantep, %6,3'ü Şanlıurfa, %5,9'u Malatya, %5'i

Adıyaman, %4,6'sı Osmaniye, %3'ü Kilis, %1'i Adana, %0,7'si Diyarbakır, %0,7'si Elazığ ve %0,3'ü Mardin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 6 Şubat 2023 depremlerinde %59,4'ü yakınına kaybetmediğini, %40,6'sı ise yakınına kaybettiğini ifade etmiştir. %93,4'ünün din eğitimi aldığı, %6,6'sının din eğitimi almadığı, %79,5'nin formal din eğitimi aldığı ve %20,5'nin formal din eğitimi almadığı tespit edilmiştir.

H1: “Katılımcıların sahip oldukları din eğitimi donanımları ile afetle başa çıkma davranışları arasında cinsiyetler arası fark vardır.” hipotezi test edilmiştir. Test sonucuna göre ölçek toplam puanıyla ibadet süreleri ve dindarlık düzeyleri arasında cinsiyetler arası fark bulunmamıştır. Yapılan çalışmalardan bazıları Baral (2019), Gökçay vd. (2024), afet dönemlerinde kadınların erkeklere oranla daha çok dini başa çıkma yöntemlerini kullanma eğiliminde olduğu görülmektedir. Çalışmamızın bulgularına paralel olarak afet dönemlerinde Kızılgöçer ve Çinici (2020), Altun (2021), Aka (2024), dini başa çıkma eğilimlerinin cinsiyetler arası fark olmadığını. Bu çalışmalarda çalışmamızı destekler niteliktedir.

Ayrıca, ölçeğin toplam puanı, yaş ve ibadet süreleri ile dindarlık arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Aynı zamanda eğitim seviyeleri, din eğitimi ailede ilk üçte seçip seçmeme, yakın kaybı, medeni durum ve deprem anında buldukları il durumlarına göre de fark bulunmamıştır.

H2: “Sahip olunan formal din eğitimi donanımı, problemlerle başa çıkmada bireyi manevi yönden daha donanımlı kılar ve yardımcı olur.” Hipotezi test edilmiştir. Ölçek toplam puanı incelendiğinde din eğitimi aldığı kurumlardan ilkökulu ve ortaokulu ilk üçte seçenlerin ortalaması seçmeyenlere göre üniversiteyi ilk 3'te seçmeyenlerin ortalaması seçenlere göre daha yüksektir. Üniversiteye göre ilkökoldan alınan din eğitiminin deprem anı ve sonrasında karşılaşılan problemleri çözmede daha etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre, ilkökulu ve ortaokulda aldığı din eğitimi ile ilgili derslerin afet anı ve sonrasında karşılaşılan problemlerle başa çıkmada bireye daha fazla katkı sağladığı söylenebilirken, üniversitede aldığı din eğitiminin katkı sağlamadığı söylenemez. Yapılmış benzer çalışmalarda; Köktaş (1993), Ekşi (2001), Sherkat ve Ellison (2004), Çayır ve Arpacı (2011), Aksaç ve Aksaç (2023) çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz bulguları destekler niteliktedir.

Araştırmacılar tarafından geliştirilen, sahip olunan din eğitimi donamımının afet dönemlerindeki problemlerle dini başa çıkma eğilimlerini ölçen Afetlerde Din Eğitimin Faydası ölçeği (A.D.E.F.) ile literatürdeki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Geliştirilen ölçek için uygulama aşamasında ölçek maddelerine formal veya informal eğitim eklenerak kullanılabilir. Geliştirilen ölçek Psikolojide iyi oluş, travma; ilahiyat alanında ise dini başa çıkma gibi konularda kullanılabilir.

5.2. öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular dikkate alınarak şu öneriler sıralanabilir:

1. Din eğitimi temelli afet bilinci ve duyarlılığı oluşturmak adına gelişim dönemleri de dikkate alınarak formal eğitimde 4-6 yaş kursları ile anaokulu ve ilkokuldan başlayarak eğitimin her safhasında ders kitaplarına din eğitimi temelli afet ile ilgili ünite ya da konular konulabilir.
2. Halk eğitim merkezleri, halk söyleşileri ve konferans gibi programlarla konunun gündeme getirilmesi, halka din eğitimi temelli afet bilinci ve duyarlılığı hakkında bilgi ve eğitimin verilmesi sağlanabilir.
3. Din eğitimciler, manevi danışmanlar, pedagoğlar ve paydaş kurumlar iş birliği içerisinde din eğitimi temelli afet bilinci ve duyarlılığını oluşturmaya ve yükseltmeye yönelik özgün materyaller üretebilir.
4. Eğitimin başlangıç noktası olan ebeveynlerin yanlış rol model olmalarının önüne geçilmesi için anne ve babalara konu ile ilgili eğitimler verilebilir.

KAYNAKÇA

- AFAD, Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Deprem Dairesi Başkanlığı, 6 Şubat 2021, 2020 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri
- AFAD, Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Deprem Dairesi Başkanlığı, 02 Haziran 2023, 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw: 7.7 – Mw: 7.6) Depremleri Raporu
- AFAD, Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Deprem Dairesi Başkanlığı, 7 Temmuz 2023, 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri
- Adhikari Baral, I. and KC, B. (2019). Post traumatic stress disorder and coping strategies among adult survivors of earthquake, Nepal. *BMC psychiatry*, 19, 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2090-y>
- Aka, M. (2024). Kahramanmaraş depremi sonrası travmatik belirtiler, dini başa çıkma ve psikolojik iyi oluş ilişkisi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 28(2), 956-977. <https://doi.org/10.18505/cuid.1516317>.
- Aksaç, Ş. N. ve Aksaç, A. (2023). Dini temelli afet algısı üzerine nicel bir araştırma. İ. Çapcıoğlu, F. Çapcıoğlu ve R. Çınar (Ed.), *Psikososyal boyutlarıyla afetler ve din* içinde (s. 25-47). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Altun, V. K. (2021). *Salgın hastalıklarla mücadelede dini boyut-covid-19 pandemi sürecinde başa çıkmada din eğitiminin önemi*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Arıcı, H. Y. ve Çetin, H. (2021). Online (çevrimiçi) din eğitimi tutum ölçeği. *Dini araştırmalar*, 24(61), 543-570. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1975772>
- Arkin, M. (2021). *Religious Coping After Natural Disaster: Predicting Long-Term Mental and Physical Health in Survivors of Hurricane Katrina*. Doctoral dissertation. University of Massachusetts Boston.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal bilimciler için araştırma metod ve teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aslan, H. ve Aslan, T. (2023). İslam tarihinde afetler. İ. Çapcıoğlu, F. Çapcıoğlu ve R. Çınar (Ed.), *Psikososyal boyutlarıyla afetler ve din* içinde (s. 221-236). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Asoğlu, E. ve Özdemir, Ö. (2024). Deprem kaynaklı travma sonrası stres belirtileri ile başa çıkmada din eğitiminin rolü. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (17), 321-348. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3822025>
- Âşık Ev, H. (2017). Din eğitimi açısından eğitim kavramının analizi. Bostancı, Aynur Koçak Seval (Ed.), *Eğitim araştırmaları ve öğretmen eğitimi* içinde (s. 177-191). Ankara: EYUDER Yayınları.
- Âşık Ev, H. (2018). Kavramsal çerçeve. Hasan Dam (Ed.), *Din eğitimi* içinde (s. 11-38). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2024). Afet ve acil durumlarda din hizmeti olarak manevi danışmanlık ve rehberlik. *Doğal afetler ve din* içinde (s. 256-267). Ankara: İlahiyat Yayınları.

- Aybey, S. (2024). Deprem sonrası ortaya çıkan problemlerin çözümünde manevi danışmanlık (Zonguldak örneği). *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (17), 197-223. <https://doi.org/10.53112/tudear.1455918>
- Bala, M. B. (2021). *Deprem yaşayan bireylerde dini başa çıkma (2011 van depremi örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, A. (2021). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Birgin, O. (2016). Bloom taksonomisi. E. Bingölbali, S. Arslan, İ. Ö. Zembat (Ed.), *Matematik eğitiminde teoriler içinde* (s. 839-860). Ankara: Pegem Akademi.
- Bryant, A. N. (2007). Gender differences in spiritual development during the college years. *Sex Roles*, 56(11-12), 835-846. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9240-2>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmi'u's-sahîh. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 1423/2002.
- Bulut M. (2001). *Afet ortamında okul öncesi çocukların (5-6 yaş) dini tutum ve davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bümen, N. T. (2010). Program geliştirmede bir dönüm noktası: yenilenmiş bloom taksonomisi. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 3-14.
- Carver, C. S. and Vargas, S. (2011). Stress, coping, and health. In H. S. Friedman (Ed.), *The Oxford handbook of health psychology* (pp. 162-188). Oxford University Press.
- Cronbach, Lee Joseph. (1990). *Essentials of psychological testing*. New York: HarperCollins.
- Çayır, C. ve Arpacı, M. (2011). Üniversite öğrencilerinin dinî başa çıkma tutumları üzerine bir araştırma (Dicle Üniversitesi Örneği). *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 205-246.
- Çın, A. (2019). İlk çocukluk döneminde çocuğun din eğitimi ve ailenin din eğitimine etkisi (Diyarbakır örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 692-709. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1015802>
- Demirtaş H. (2022). *Sosyal kriz dönemlerinde dinin etkisi: Türkiye'de koronavirüs dönemi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Doğan, R. (1998). Cumhuriyet öncesi dönemde yaygın din eğitimi açısından hutbeler. *Dini Araştırmalar*, 1(2), 5-51.
- Ekşi H. (2001). Başa çıkma, *Dini Başa çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ellison, C. G. (1991). Religious involvement and subjective well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(1), 80. <https://doi.org/10.2307/2136801>
- Ertürk, S. (2017). Eğitim. *Eğitimde "program" geliştirme*. Ankara: Edge Yayınları.

- Fredrickson, B., Loftus, G. R., Wagenaar, W., & Fredrickson, B. (2009). *Atkinson & Hilgard's introduction to psychology*. Wadsworth/Thomson Learning.
- Gianisa, A., & Le De, L. (2017). The role of religious beliefs and practices in disaster. *Disaster Prevention and Management*, 27(1), 74–86. <https://doi.org/10.1108/dpm-10-2017-0238>
- Gökçay, G., Çevirme, A., İncirkuş Küçük, H., & Genç Akgün, Z. (2024). The relationship between earthquake risk perceptions, religious orientation, spiritual well-being in individuals with and without earthquake experience: a cross-sectional study. *Scientific reports*, 14(1), 5928. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-56641-x>
- Görgülü, H. A. (1996). Hz. Peygamber'ın hutbede izlediği metod ve günümüzde hutbe uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 171-235.
- Ha, K. M. (2015). The role of religious beliefs and institutions in disaster management: A case study. *Religions*, 6(4), 1314-1329.
- Hvidt, N. C., Tofte, J. B., Mikkelsen, T. B., Zwisler, A. D., & Assing Hvidt, E. (2019). Spiritual, religious, and existential concerns of cancer survivors in a secular country with focus on age, gender, and emotional challenges. *Supportive Care in Cancer*, 27(12), 4713–4721. <https://doi.org/10.1007/s00520-019-04775-4>
- Jamovi (2024). About, <https://www.jamovi.org/>. Erişim Tarihi: 5 Ocak 2024.
- Joakim, E. P. and White, R. S. (2015). Exploring the impact of religious beliefs, leadership, and networks on response and recovery of disaster-affected populations: a case study from Indonesia. *Journal of Contemporary Religion*, 30(2), 193–212. <https://doi.org/10.1080/13537903.2015.1025538>
- Karakaya Özyer, K. (2021). Ölçek geliştirme ve güvenilirlik analizleri: jamovi uygulaması/scale development and reliability analysis: jamovi implementation. *Turkish Academic Research Review*, 6 (5), 1335. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2009220>
- Karasu T. (2023). Afet (deprem) dönemi din eğitimi ve din eğitimi dili. T. Karasu ve M. Ayteke (Ed.), *Dini ilimler bağlamında deprem içinde* (s. 223-252). Ankara: Fecr Yayınları.
- Karaşin, Y., Filiz, M., and Karagöz, Y. (2023). Depreme yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(2), 548-561. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2949804>
- Kaya, Y. Din eğitimi ve öğretiminin etkililiğinde okulun sosyal sistem olarak rolü. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(1), 150-176. <https://doi.org/10.51460/baebd.1522479>
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de dinî hayat: İzmir örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kızılgöçer, M. ve Çinici, M. (2020). Koronavirüs (covid-19) sürecinde yapay sinir ağları yöntemiyle bireylerin dini başa çıkma düzeylerinin tahmini. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (54), 45-65. <https://doi.org/10.29288/ilted.774693>
- Lemma, G. (2004). *Introduction to Psychology*.

- Mcgeehan, K. M. and Baker, C. K. (2016). Religious narratives and their implications for disaster risk reduction. *Disasters*, 41(2), 258–281. <https://doi.org/10.1111/disa.12200>
- Megawati, M. and Sulisworo, D. (2025). Transformative education in character development of students in religious-based schools: narrative review. *Edu Cendikia: Jurnal Ilmiah Kependidikan*, 4(03), 1475–1488. <https://doi.org/10.47709/educendikia.v4i03.5336>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaöğretim 9 din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. el-Câmiu's-Sahîh. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1375/19556.
- Özdemir, E. (2014). Tarama yöntemi. M. Metin (Ed.) *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (s. 77-96). Ankara: Pegem Akademi.
- Powell, R. A. and Single, H. M. (1996). “Focus groups”, *International Journal for Quality in Health Care*, 8/5, 499-504. <https://doi.org/10.1093/intqhc/8.5.499>
- Roothman, B., Wissing, M. P., and Kirsten, D. K. (2003). Gender differences in aspects of psychological well-being. *South African Journal of Psychology*, 33(4), 212–218. <https://doi.org/10.1177/008124630303300403>
- Salim, E. ve Certel, H. (2024). Boşanma sürecindeki bireylerde başa çıkma stratejileri ve dinî başa çıkma üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi* (9), 9-40. <https://doi.org/10.59379/tdpd.1267281>
- Samur, A. Ö. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*. Yayımlanmış doktora tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıçam, İ. (2015). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Schwadel, P. (2011). The effects of education on americans' religious practices, beliefs, and affiliations. *Review of Religious Research*, 53(2), 161–182. <https://doi.org/10.1007/s13644-011-0007-4>
- Sherkat, D. E., Elison, C. G., ve Çapcıoğlu, İ. (2004). Din sosyolojisinde son gelişmeler ve gündemdeki tartışmalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(1), 225-262. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000168
- Tezcan, M. (1984). *Eğitim sosyolojisi, kuram ve sorunlar* (3. baskı). Ankara: Çağ Matbaası.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, 2014.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023,2024,2025.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, 03 Nisan 2023, Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi Hk. - BASIN DUYURUSU.
- Tix, A. P. and Frazier, P. A. (1998). The use of religious coping during stressful life events: main effects, moderation, and mediation. *Journal of consulting and clinical psychology*, 66(2), 411.

- TUIK, Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 Nüfus Verileri, 2022.
- TUIK, İl ve Cinsiyete Göre İl İlçe Merkezi Belde Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu, 2023.
- TUIK, Türkiye İstatistik Kurumu, Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri 2023, 14 Haziran 2024.
- TUIK, Türkiye İstatistik Kurumu, Göç etme nedenine göre illerin verdiği göç 2018-2023, 14 Ağustos 2024.
- Üçer, C., Zoba, B., ve Çiftçi, A. (2023). Diyanet işleri başkanlığının doğal afetler hakkındaki yaklaşımı. *ULUM*, 6(2), 191-253. <https://doi.org/10.54659/ulum.1357956>.
- Yavuz, K. (1988). *Günümüzde din eğitimi*. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yeşilyaprak, B. (2024). *21. yüzyılda eğitimde rehberlik hizmetleri*. (31. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). Doküman incelemesi. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* içinde (s. 187) Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yurdabakan, İ. and Çüm, S. (2017). Scale development in behavioral sciences (based on exploratory factor analysis). *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11/2, 108-126. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/309652>
- http-1, Güncel Türkçe Sözlük, “Afet”, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=afet> (Erişim Tarihi: 27.12.2022).
- http-2, Kubbealtı Lugatı, “Afet”, <http://www.lugatim.com/s/afet> (Erişim Tarihi: 28.12.2022).
- http-3, Kubbealtı Lugatı, “Afetzedede”, <http://www.lugatim.com/s/afetzedede> (Erişim Tarihi: 28.12.2022).
- http-4, Güncel Türkçe Sözlük, “Doğal Afet”, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=dogalafet> (Erişim Tarihi: 30.12.2022).
- http-5, Afet Bölgesi Genişledi, TRT Haber <https://twitter.com/trthaber/status/1642932472273928192> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).
- http-6, Michaelson R. vd., (7 Şubat 2023). ‘Catastrophic’: thousands dead as earthquake hits Turkey and Syria. “Feci”: Türkiye ve Suriye’yi vuran depremde binlerce ölü. *The Guardian*, 1. <https://twitter.com/guardian/status/1622718489009029132/photo/1> (Erişim Tarihi: 13.01.2024).
- http-7, Pearson D. (7 Şubat 2023). A Scarred Region Digs For Survivors. “Yaralı Bölge Hayatta Kalanlar İçin Kazılıyor”. *The New York Times*, 1. <https://www.nytimes.com/issue/todayspaper/2023/02/07/todays-new-york-times> (Erişim Tarihi: 13.01.2024).
- http-8, Smith, H.L.& Spencer, R. (7 Şubat 2023). Giant earthquake kills thousands in their slepp. “Dev deprem, binlerce kişiyi uykusunda öldürdü”. *The Times*, 1.

<https://www.tomorrowpapers.co.uk/times-front-page-2023-02-07/>, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).

http-9, (7 Şubat 2023). Seisme Meurtrier En Turquie Et En Syrie. “Türkiye ve Suriye’de ölümcül deprem”. Le Monde, 1. https://i.guim.co.uk/img/media/2cc89060f1053d6b31d837a58a60cd69aee035cc/0_0_662_826/master/662.jpg?width=1140&dpr=2&s=none, (Erişim Tarihi: 18.01.2024).

http-10, (7 Şubat 2023). 60 Saniye dünyayı salladı. 7,9 derece binlerce kişiyi öldürdü ve evsiz bıraktı, bazı ailelerin tümü enkazın altına gömüldü. Okaz, 1. <https://newspaperdesign.in/wp-content/uploads/2023/02/sa.jpg>, (Erişim Tarihi: 18.01.2024).

SEMPOZYUM VE ÇALIŞTAYLAR

Uluslararası Doğal Afetler ve Din Sempozyumu, Düzce, 20-22 Ekim 2023
<https://udad2023.sempozyum.duzce.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 05.01.2024)

Deprem Yılı Dönümünde Din Hizmetleri: Teori ve Pratik Çalıştayı”, Sakarya,9-10 Şubat 2024

EKLER

Ek 1: Etik İzin Onay Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.03.2024-E.360388

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KOMİSYONU
ONAY BELGESİ

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden Enes ÖZTURAN'ın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin ŞENYURT ve Prof. Dr. Hacer AŞIK EV ile birlikte hazırladığı " **Afet Anında ve Sonrasında Karşılaşılan Problemlerle Başa Çıkmada Din Eğitiminin Rolü (6 Şubat 2023 Depremi Örneği)** " isimli tez çalışması için bilimsel etik kurul onay belgesi talebi komisyonumuzca değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur. 27.02.2024

Ek 2: Ölçek Formu

EK 1: ÖLÇEK FORMU

.././202.

Değerli Katılımcı

Görüşlerinizi almak için hazırlanmış bu anket sorularına vereceğiniz cevaplar **“Afet Anında ve Sonrasında Karşılaşılan Problemlerle Başa Çıkma Din Eğitiminin Rolü (6 Şubat 2023 Depremi Örneği)”** konulu yüksek lisans tezinde veri olarak kullanılacaktır. Bu tez çalışması için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu 27.02.024 tarihli ve 2024/02 sayılı toplantısı neticesinde 04.03.2024-E.360138 belge tarih ve numarası ile etik kurul onayı alınmıştır. Bu çalışma tamamen bilimsel amaçlı olup, şahsınız ve kişiliğinizle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle anket formuna kendinizi tanıtıcı isim, telefon veya adresinizi yazmayınız. Soruları cevapladığınız takdirde vereceğiniz cevaplar çalışma kapsamına alınacak ve çalışmaya onam vermiş olacaksınız. Anketten/Çalışmadan istediğiniz zaman ayrılabilme veya cevaplamama hakkınızın bulunduğunu hatırlatmak isterim.

Çoktan seçmeli soruların uygun olan şıklarına (x) işareti koyunuz. Çoktan seçmeli sorularda verilen şıklardan hiçbiri size uygun değilse “DİĞER” şikkını işaretleyerek doğru olduğunu düşündüğünüz cevabınızı bu kısma yazınız.

Yapacağınız yardımlar için çok teşekkür ederim.

**BAUN SBE Yüksek Lisans Öğrencisi
ENES ÖZTURAN**

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1- Depremlerle ilgili karşılaştığım problemleri Allah'ın bizi imtihanı olarak yorumlanm.					
2- Din eğitimim sayesinde afet durumlarında daha sağlıklı düşünebiliyorum.					
3- Depremi ve getirdiği problemleri yaşamış olmama rağmen sahip olduğum dini bilgi ve birikimim sayesinde çöküntüye uğramadım.					
4- Afetlerde duygusal olarak çökmememin en önemli sebebi aldığım din eğitimidir.					
5- Öğrendiğim sureleri deprem anında okudum.					

6-	Kriz anlarında dua ederim.					
7-	Din eğitiminin insanların afetlerle baş etmesine yardımcı olacağını düşünüyorum.					
8-	Karşılaştığım problemlerle aklımı kullanarak baş edebilmem aldığım din eğitimi sayesinde.					
9-	Problemlerle başa çıkmada aldığım din eğitimi yardımcı olur.					
10-	Depremi ve getirdiği problemleri yaşamış olmama rağmen sahip olduğum din eğitimim sayesinde yaşama sevincimi kaybetmedim.					
11-	Yaptığım ibadetler problemlerle başa çıkmada bana güç verir.					
12-	Din eğitimi bilgi ve birikimimi hayata geçirmiş olsaydım deprem sırasında daha doğru davranabilirdim.					
13-	Din eğitimi alanlar afet sırasında daha soğukkanlı davranır.					
14-	Din eğitimimde öğrendiklerimi hayata geçirmiş olsaydım olumsuz konuları daha az düşünürdüm.					
15-	Afet anında korkumu dua ederek gidermeye çalıştım.					
16-	Afet anında ve sonrasında ruhsal çöküntü yaşamamamın en önemli sebebi aldığım din eğitimidir.					
17-	Karşılaştığım problemlerin çözümünde yardımcı olacak din eğitimini almaya ruhsal olarak hazırım.					
18-	Beni aşan problemlerde anlayamadığım bir hikmet vardır diye düşünürüm.					
19-	Dini bilgilerim sayesinde depremin olumsuz duygusal sonuçlarını daha az deneyimledim.					
20-	İnancım problemlerle başa çıkmada bana güç verir.					
21-	Din eğitimi almak insanların afetlerden sonra olumsuz davranışlar sergilemesine engel olur.					
22-	Depremde yaşadıklarımın sonra daha sık dua etmeye başladım.					
23-	Din eğitimim sayesinde yaşadığım problemlere çözüm üretebilirim.					

1. Yaşınız?

1- () (Yazınız.)

2. Cinsiyetiniz?

1- () Erkek

2- () Kadın

3. Öğrenim durumunuz?

1- () Okuma Yazma Bilmiyorum

2- () İlkokul, Ortaokul

3- () Ortaöğretim (Lise)

4- () Ön lisans

5- () Lisans

6- () Yüksek Lisans / Doktora

4. Medeni durumunuz nedir?

1- () Bekar

2- () Evli

3- () Eşi Ölü

4- () Boşanmış

5. Mesleğiniz nedir?

1- () Öğrenci

2- () Ev Hanımı

3- () Serbest Meslek

4- () İşçi

5- () Memur

6- () Tarım/ Hayvancılık

7- () Emekli

8- () Diğer (Yazınız.)

6. Deprem anında bulunduğunuz İl/ilçe nedir?

1- () (Yazınız.)

7. Depremde yakınınızı kaybettiniz mi?

1- () Evet

2- () Hayır

8. Din eğitimi aldınız mı?

1- () Evet

2- () Hayır

9. Formal din eğitimi aldınız mı? (Formal eğitim planlı ve programlı bir eğitim sürecidir. Sınav ve belgeleme sistemine dayanır. Örnek: Okullar)

1- () Evet

2- () Hayır

10. Din eğitimi aldığınız kurumlar hangileridir? (Birden çok şıkki işaretleyebilirsiniz.) En çok zaman harcadığınız ilk üçünü 1. 2. 3. Şeklinde sıralayınız.

1- () Ailemden

2- () Çeşitli kaynaklardan kendim araştırdım

3- () İlkokul, Ortaokul, Lise

4- () Üniversite

5- () Yaz kursları, Cami/Din Görevlilerinden

6- () Medreseden

7- () Resmi Kuran Kurslarından (Diyaret)

8- () Dini Oluşumların Kuran Kurslarından

9- () Diğer (Yazınız.)

11. İbadetlerinizi ne sıklıkla yerine getirirsiniz?

0- () Hiç

1- () Nadiren

2- () Ara sıra

3- () Çoğu zaman

4- () Her zaman

12. Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?

0- () Hiç

1- () Biraz

2- () Orta Seviye

3- () Çok

4- () Tamamen

Ek 3: DİB'in 10 Şubat 2023 tarihli Cuma hutbesi

Tarih: 10.02.2023

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ مَعَ الْمُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْمُسْرِ يُسْرًا .
وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ
مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ، تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ
الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى.

GÜN, MİLLETÇE KENETLENME GÜNÜDÜR

Muhterem Müslümanlar!

Millet olarak hepimizin ciğerini dağılayan çok büyük depremlerle sarsıldık. Ateş sadece düştüğü yeri değil hepimizin yüreğini yaktı. Dillerimizde dua, içimizde umutla enkazların başında bekledik. Canlarımızı kurtarmak, birbirimize el uzatmak için hep birlikte seferber olduk.

Aziz Müminler!

Rahmet Peygamberi (s.a.s) bizleri şöyle tarif ediyor: “Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da bu acıyı paylaşan bir beden gibidir.”¹

O halde mümin kardeşlerim! Gün, kenetlenme günüdür. Gün, yardımlaşma ve dayanışma günüdür. Gün, dua ve niyazla Cenâb-ı Hakk'a sığınma, O'nun engin rahmetini ve yardımını isteme günüdür. Öyleyse geçmişte olduğu gibi bugün de imanımızın gereği olarak birlik, beraberlik ve kardeşlik şuuruyla hareket edelim. Birbirimizin umudu, birbirimizin yaşama sevinci olalım. Depremden etkilenen her bir kardeşimizin yüreğine dokunalım, gözyaşlarını silelim. Hüzünlerimizi paylaşarak azaltalım. Maddi ve manevi bütün imkânlarımızla kardeşlerimizin yanında olalım. Yürekllerimiz soğuk kış gecelerinde ısınacakları bir soba, başlarını sokabilecekleri bir yuva mesabesinde olsun.

Böylesi zamanlarda sağduyumuzu ve sükûnetimizi daha bir özenle muhafaza edelim. Birlik ve kardeşliğimize zarar verebilecek her türlü söz ve davranıştan uzak duralım.

Kıymetli Müslümanlar!

Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: “Elbette **zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır**”² Evet, Rabbimizin gönüllerimize sağanak sağanak yağdırdığı inşirah ve umutla, inanıyoruz ki bu zorluğun da beraberinde bir kolaylık, bu sıkıntının da ardından bir ferahlık gelecektir. Biliyoruz ki her türlü zorluğu omuz omuza, gönül gönüle aşan aziz milletimiz, sahip olduğu basiret ve feraseti, Rabbimizin rahmet ve inayeti, devletimizin kudret ve gayretiyle yine yaralarını saracaktır inşallah.

Bu vesileyle geçmişten günümüze afetlerde vefat eden bütün kardeşlerimize Cenâb-ı Haktan rahmet, yakınlarına ve milletimize başsağlığı, yaralılarımıza acil şifalar diliyorum. Yüce Rabbimiz, bizlere bir daha böyle acılar yaşatmasın. Ülkemizi, milletimizi, İslam âlemini ve bütün insanlığı her türlü afetten muhafaza buyursun.

Değerli Müminler!

Depremden etkilenen kardeşlerimizin yaralarını sarmak için pek çok yardım kampanyasının başlamış olmasından büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, bu kampanyalara destek olabilmek amacıyla bugün Cuma namazı sonrasında depremden etkilenen illerimiz dışındaki bütün camilerimizde aziz milletimizin yardımlarına müracaat edilecektir. Milletimizin sevgi ve muhabbet yüklü bu yardımları kardeşlerimize ulaştırılacaktır. Cenâb-ı Hak bütün yardımları yüce dergâhında kabul buyursun.

¹ Müslim, Birr, 66.

² İnşirâh, 94/5-6.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Ek 4: DİB'in 2 Şubat 2024 tarihli Cuma hutbesi

Tarih: 02.02.2024

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا
إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا
لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا
فَاَنْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ.

RABBİMİZ, MÜMİNLERİ YALNIZ VE YARDIMSIZ BIRAKMAZ

Muhterem Müslümanlar!

Önümüzdeki Salı günü Kahramanmaraş merkezli meydana gelen ve millet olarak büyük acılar yaşadığımız depremlerin yıl dönümü. Cenâb-ı Hak, afetler sebebiyle ahirete irtihal eden tüm kardeşlerimize rahmet eylesin. Yaralılarımıza acil şifalar versin. Rabbimiz bir daha böyle acılar yaşatmasın. Milletimizi ve tüm insanlığı her türlü afetten muhafaza buyursun.

Aziz Müminler!

Tarihte olduğu gibi millet olarak, altı Şubat depremlerinden sonra da asrın birlikteliğini gerçekleştirerek insanlığa örnek olacak bir kardeşlik destanı yazdık. Bütün zorlukları hep birlikte aşmaya çalıştık. Gönülleri yıkılan, umutları kaybolan kardeşlerimize devletimiz ve âl-i cenâp milletimiz bütün imkânlarını seferber etti. Aziz milletimiz, bu kardeşlerimize evlerinin, iş yerlerinin ve gönüllerinin kapılarını sonuna kadar açtı. Ülkemizde ensar muhacir kardeşliği âdeta yeniden vücut buldu. Yurt içi ve yurt dışında düzenlenen yardım kampanyalarıyla iyilik köprüleri kuruldu.

Kıymetli Müslümanlar!

Ülkemizin deprem kuşağında yer alması, bize daha da çok sorumluluk yüklemektedir. Her şeyden önce bütün olumsuzluklara karşı tedbirli olalım. Fay hatlarını dikkate alıp gerekli zemin etüt çalışmalarını yaptıktan sonra en doğru ve en sağlam malzemelerle binalarımızı inşa edelim. Sorumluluklarımızı yerine getirdikten sonra Allah'a tevekkül edelim. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s)'in "Allah her şeyin en güzel şekilde yapılmasını emretmiştir."¹ hadisine uyarak, işlerimizi en iyi şekilde yapalım. Kendi ellerimizle kendimizi tehlikeye atmayalım.

Değerli Müminler!

Depremi birinci yıl dönümünde aynı zamanda Miraç Gecesi'ni idrak edeceğiz inşallah. Yüce Rabbimiz, İsrâ sûresinin ilk ayetinde bu geceyi bize şöyle haber vermektedir: "Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulu Muhammed'i Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir."²

Nice zorlukların ardından gelen bu gecede Peygamber Efendimiz (s.a.s), İsrâ ve Miraç olmak üzere iki büyük hadise yaşamıştır. İsrâ, Allah Resûlü (s.a.s)'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı mübarek yolculuğun adıdır. Miraç ise Mescid-i Aksâ'dan Allah'ın sonsuz kudretini temaşa etmek için semaya yükselişidir.

Aziz Müslümanlar!

Bizler, Miraç Gecesi münasebetiyle rahmet yüklü esintileri yeniden hissedecek olmanın heyecanını yaşayacağız. Ancak bugün, miracın şahidi olan ilk kiblemiz Mescid-i Aksâ mahzun. Tevhidin beşiği, emin belde Kudüs işgal altında. Gazze kan ağlıyor. Siyonist işgalci zalimler, tüm dünyanın gözü önünde Filistinli kardeşlerimize soykırım uyguluyor. Onları açlık ve susuzluğa mahkûm bırakarak vatanlarından göç etmeye zorluyorlar. İmkânsızlıklar altında hastanelerde tedavi gören hastaları dahi zalimce katlediyor. Çadırları dahi yakıyor, onlara hiçbir şekilde hayat hakkı tanımıyor.

Kıymetli Kardeşlerim!

Peygamber Efendimiz (s.a.s), yüreğimizin Kudüs ve Mescid-i Aksâ ile çarpmasını, her daim oraya sahip çıkmamızı emretmiştir.³ Öyleyse kardeşlerimize verdiğimiz maddi ve manevi desteğimizi sürdürelim. Zalimlere ve destekçilerine karşı boykota devam edelim. Dualarımızı kardeşlerimizden eksik etmeyelim.

Hutbemi Peygamber Efendimiz (s.a.s)'e Miraç Gecesi hediye edilen, "Âmenerrasûlü" olarak bildiğimiz Bakara sûresinin son ayetinde yer alan şu dualarla bitiriyorum: "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla ve bize rahmet et! Sen bizim Mevlâmızsın, kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"⁴

¹ Tirmizî, Diyât, 14.

² İsrâ, 17/1.

³ Ebû Dâvûd, Salât, 14.

⁴ Bakara, 2/286.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Ek 5: DİB'in 31 Ocak 2025 tarihli Cuma hutbesi

Tarih: 31.01.2025

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
مَنْ أَكْتَبْتُمْ عَلَيَّ حَيًّا وَجَبَّتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ أَكْتَبْتُمْ عَلَيَّ
مَيِّتًا وَجَبَّتْ لَهُ النَّارُ أَنْتُمْ لَهْدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ.

EBEDİYET YOLCUSUNU UĞURLARKEN Muhterem Müslümanlar!

Yüce dinimiz İslam'a göre insan, yaşarken olduğu gibi öldüğünde de değerlidir ve her türlü hürmete layıktır. Nasıl ki insan, doğduğunda yıkanır, kundaklara sarılır, kucaklarda taşınır, ezan, kamet ve dualarla karşılanırsa; öldüğünde zaman da yıkanır, kefenlenir, el üstünde taşınır, salâlar ve dualarla uğurlanır. Çünkü ölüm, bir yok oluş değildir. Ebedi hayatın başlangıcıdır. Müslüman için ölüm, Allah'ın sonsuz lütuf ve ikramlarına ulaşacağı ilk duraktır. Cennete açılan kapıdır. Sevdikleriyle buluşacağı kutlu bir vuslattır.

Aziz Müminler!

Vefat eden kardeşlerimize karşı yerine getirmemiz gereken dinî ve insanî vazifelerimiz vardır. Bunların başında, mahremiyet sınırlarına dikkat ederek cenazeyi yıkamak ve kefenlemek gelmektedir. Bir diğer vazifemiz ise kardeşimizin cenaze namazını kılmak, sonra da onu huşu içerisinde ebediyet yolculuğuna uğurlamaktır. Cenaze namazı, erkekler önde kadınlar arkada olacak şekilde kılınır. Cenaze başında tartışmak, cenazeyi alkışlarla veya müzikler eşliğinde uğurlamak, namaz kılmamak alanı çelenklerle veya resimlerle donatmak dinimizde yoktur. Bir başka sorumluluğumuz ise ölen kardeşimizin günahlarının bağışlanmasını Allah'tan dilemek, ona dua etmek ve hakkında şahitlik görevimizi yerine getirmektir. Peygamber Efendimiz (s.a.s), "Siz kimi hayırla anarsanız o cenneti, kimi de kötülükle anarsanız o da cehennemi hak eder. Zira sizler, yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz."¹ buyurarak ölen bir kişi hakkında yapılan şahitliğin önemine işaret etmektedir.

Kıymetli Müslümanlar!

Vefat edenin yakınlarına taziyede bulunmak, sabır dilemek, acılarını paylaşmak, Kur'an-ı Kerim tilavetiyle gönüllerini ferahlatmak İslam kardeşliğinin bir gereğidir. Bununla birlikte taziyede de dikkat

etmemiz gereken hususlar vardır. İslam'a göre taziyeye üç gündenden fazla sürmemelidir. Yakınını kaybetmenin üzüntü ve sıkıntısı içinde olan cenaze sahiplerinin taziyeye için ağır bir masrafa girmesi, misafirlere yemek hazırlaması doğru değildir. Taziyeye günlerinde akraba ve komşuların, ölenin yakınlarına ve misafirlere yemek ikramında bulunması sünnettir. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s), amcasının oğlu Hz. Ca'fer'in Mûte savaşında şehit olduğu haberini alınca, "Ca'fer'in ailesi için yemek hazırlayın..."² buyurmuştur.

Değerli Müminler!

Maaalesef, ağzıların tadını kaçırarak ölüme düşünelim hale geldik. Yüce dinimiz İslam'ın emrettiği cenaze adabından gün geçtikçe uzaklaşıyoruz. Kimi insanlar, apartmanında ve sokağında cenaze varken oyun ve eğlencesini devam ettirebiliyor. Kimi insanlar ise televizyonlarda ve dijital mecralarda vefat edenlerin görüntülerine reyting uğruna tekrar tekrar yer vererek acılı insanların hüznelerini daha da derinleştiriyor. Oysaki Müslüman, çevresinde olup bitenlere duyarsız kalmaz. İnsanların ölüm acısını yok sayıp hiçbir şey olmamış gibi davranamaz. Ölenin yakınlarını üzüntüye sevk edecek söz ve davranışlarda bulunamaz.

Aziz Müslümanlar!

Ebedi âleme göç eden kardeşlerimizi İslam'ın emrettiği şekilde son yolculuklarına uğurlamanın gayretinde olalım. Ölülerimizi hayırla yâd edelim. Onlar adına, imkânlar ölçüsünde sadakalar verelim, hayır hasenatta bulunalım. Adlarını yaşatacak, kendilerine dua edilecek eserler yapalım. Böylelikle bizler de ahirete göçen yakınlarımızın amel defterlerinin kapanmamasına vesile olalım.

Önümüzdeki Perşembe günü, on bir ilimizi etkileyen depremin ikinci yıldönümü. Bu vesileyle ahirete irtihal eden bütün kardeşlerimize Yüce Rabbimden rahmet diliyorum. Cenâb-ı Hak, ülkemizi, milletimizi ve bütün insanlığı her türlü afetten muhafaza buyursun.

Hutbemi, hayatın ve ölümün gayesini açıklayan şu ayet-i kerime ile bitiriyorum: "De ki: Benim namazım, her türlü ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."³

¹ Müslim Cenâiz, 60.

² Tirmizî, Cenâiz, 21.

³ En'am, 6/162.

